+eZine

of Modern Texts in Translation

December 2018

Radu Pavel Gheo

translated into English by
MTTLC graduate

Ștefan Mălaimare

© **MTTLC** http://revista.mttlc.ro/

eZine
of Modern Texts in Translation

Director
Lidia Vianu

ISSN 1842-9149

Issue 193
December 2018

Issue Editor
Cristina Drăgoi

© MTTLC
© The University of Bucharest

Fragments of prose
by **Radu Pavel Gheo**

translated into English by
MTTLC graduate
Ștefan Mălaimare

Reviser:
Carol Toth

IT Expertise:
Cristian Vîjea
Simona Sămulescu

December 2018

Translation Café started in the year 2007, as the magazine of the MA Programme for the Translation of the Contemporary Literary Text (MTTLC), at the University of Bucharest.

The eZINE consists of translations by graduate students of MTTLC, as a prolongation of their activity in class. They are meant to give the graduates a taste of their future profession, and also to increase their sense of responsibility for a translation they sign under their own name.

The texts are translated from or into English, and belong to all literary genres – fiction, poetry, literary criticism, as well as the drama, the essay. The focus is on Modern Literature, broadly meaning the 20th and the 21st centuries: Romanian, British, and American among others.

MTTLC Masteratul pentru Traducerea Textului Literar Contemporan **mttlc.ro**	Translation Café	Contemporary Literature Press http://editura.mttlc.ro	http://www.masterat.mttlc.ro/ http://revista.mttlc.ro/ http://www.editura.mttlc.ro/

For comments or suggestions, please contact the publisher lidia.vianu@g.unibuc.ro

Translation Café

December 2018

Fragments of prose by

Radu Pavel Gheo

Translated into English by

MTTLC graduate

Ștefan Mălaimare

December 2018

Disco Titanic

După prînz au vizitat palatul lui Diocleția și au ieșit prin Zlatna Vrata, Poarta de Aur, în dreptul statuii de bronz coclit a giganticului episcop Grgur din Nin. Urcînd treptele de piatră, au ajuns la baza statuii, al cărei deget mare de la picior, rotunjit ca un cartof, lucea gălbui-roșcat în bătaia soarelui, lustruit de mîinile sutelor de mii de credincioși și turiști.

— Se zice că, dacă freci degetul lui Sveti Grgur și-ți pui o dorință, ți se îndeplinește, le repetă el Emiliei și lui Alex fraza pe care o auzise în sîrbo-croată acum două decenii și ceva.

— De-aia stă lumea la coadă? se lămuri Alex.

— De-aia.

— Ca lampa lui Aladin, comentă Emilia. Doar că mai mare, adăugă, înălțînd privirea spre capul acoperit cu mitră de bronz, ce veghea de la vreo zece-cincisprezece metri deasupra lor. Freci, freci, și dorința ți se-ndeplinește. OK, dacă ăsta-i obiceiul…

Înălță din umeri și se așeză la coadă, zîmbind ironic. El

Disco Titanic

After lunch they visited Diocletian's Palace and went out through the Zlata Vrata, the Golden Gate, arriving in front of the bronze statue, covered in patina, of the gigantic bishop Gregory of Nin. Going up the stone steps, they got to the base of the statue. Its large toe, round like a potato, shone yellowish-red in the sunlight, polished by the hundreds of thousands of tourists' and worshippers' hands.

"They say that if you rub Saint Gregory's toe and make a wish it'll come true," he parroted for Emilia and Alex the sentence he had heard uttered in Serbo-Croatian about two decades before.

"That's why they're all lining up?" Alex asked.

"That's right."

"Like Aladdin's Lamp," Emilia commented. "Only bigger," she added, looking up towards the head covered with a bronze mitre, watching over them from about ten to fifteen metres above. "You rub and you rub, and the wish comes true. OK, if that's the custom…"

She shrugged and joined the queue, smirking. He knew

știa că bravează, dar nu zise nimic. După ce frecară toți trei conștiincioși degetul lucios și cald al episcopului, o coti, obligîndu-i pe Emilia și Alex să se țină după el, undeva la dreapta, pe lîngă parcul Giardin, apoi ocoli palatul pe o străduță pietruită ce dădea în *pazar*. Acolo se înșiruiau zeci de chioșcuri cu suvenire, sticluțe și punguțe de pînză cu lavandă uscată, miere de lavandă, tricouri cu steagul croat, bibelouri cu stema croată, șepci în carouri alb-roșii, tablouri cu peisaje marine, pantofi din silicon pentru fundul pietros al Adriaticii și orice ar mai fi putut cumpăra turiștii.

— Aici am vîndut eu chiloți și farfurii, se lăudă el vesel. Uite, pe undeva pe acolo! Stăteam la soare și chemam clienții. Țin minte o fază mișto, cînd a venit un polițai și…

— Era și Marina aia cu voi? îi tăie Emilia avîntul.

Se întrerupse și se uită la Alex. Îi trase cu ochiul și zise repede:

— Era, da, sigur că era. Fără ea nici nu m-aș fi descurcat.

it was only hollow bravado, but said nothing. After they all dutifully rubbed the warm, shiny toe of the bishop, he went in a different direction, forcing Emilia and Alex to follow him, somewhere to the right, along Giardin Park and then behind the Palace, on a little cobblestone street which led to the *Pazar*. There, one could find dozens of stands with souvenirs, little bottles and canvas bags with dried lavender, lavender honey, T-shirts with the Croatian flag, china figures with the Croatian coat of arms, checkered hats in the Croatian white and red, paintings of marine scenery, silicon shoes for the rocky seabed of the Adriatic sea and anything else that the tourists might have wished to buy.

"This is where I sold underwear and plates," he bragged cheerfully. "Look, around there somewhere! I sat in the sun and called out for customers. I remember this one time, this is pretty cool, a cop comes over and…"

"Was Marina also there?" asked Emilia, bringing him out of it.

He stopped and looked at Alex. He winked at him quickly and then hurried to say:

"She was, of course she was. I wouldn't have managed

Nici fără Renato, își aminti. Sau fără Boris. *To su bili dani ljubavi*. Se opri fără să se gîndească în fața unui chioșc cu suvenire și privirea îi căzu pe o brichetă cu fotografia lui Ante Gotovina, generalul croat căutat de tribunalul de la Haga pentru crime de război. Generalul avea pe cap un chipiu militar cu stema Croației, iar deasupra fotografiei scria: „Gotovina – garantat pe viață".

— Ba pe mă-ta, mormăi el.

— Ce-i aia, Vlade? îl întrebă Emilia, venind lîngă el și cuprinzîndu-l exagerat de drăgăstos cu brațul pe după gît.

Întoarse capul și o sărută pe obraz.

— Nimic, o prostie, arătă el cu degetul bricheta. Eroul lor, Gotovina. Măcelarul sîrbilor. Ăștia chiar îs mîndri de ce-o fost aici.

— Vlăduleț drag, orice-ai face, tot sîrb ești, îl alintă Emilia. Vezi să nu te-audă ăștia și să te-alerge cu bîtele.

Ce-i drept, vînzătorul din gheretă, un mustăcios ars de soare, care se apropiase de ei de cum îi văzuse, zîmbitor și cu urechile ciulite, se încruntă deodată la auzul cuvîntului „sîrb"

without her."

"Or without Renato, he remembered. Or Boris. *To su bili dani ljubavi*." He stopped without thinking in front of a souvenir stand and his eyes came to rest on a lighter with the photograph of Ante Gotovina, the Croat general wanted by The Hague Tribunal for war crimes. The general had on a military cap with the Croatian coat of arms, and over the picture were the words: *Gotovina, guaranteed for life*.

"Oh, fuck you," he mumbled.

"What's that, Vlade?" Emilia asked, coming next to him and putting her arm around his neck in an over-the-top fashion.

He turned his head and gave her a kiss on the cheek.

"Nothing, it's stupid," he said, pointing towards the lighter. "Their hero, Gotovina. The butcher of Serbs. These people really are proud of what happened here."

"Vlad, my dear Vlad, whatever you do, you're still a Serb," Emilia caressed him. "Careful, if they hear you, they'll chase after you with clubs."

In truth, the shopkeeper, a sunburnt man with a moustache, who had come closer to them, smiling and listening closely, had suddenly frowned upon hearing the word "Serb",

rostit după „Gotovina".

— Doriți ceva? îi întrebă totuși, nu foarte entuziasmat.

El flutură mîinile a refuz și se îndepărtă cu tot cu Emilia. Străbătură *pazar-ul*, urmați de Alex, care se uita plictisit în jur, cu căștile iPod-ului în urechi, și ieșiră iarăși pe Riva, unde arșița alungase turiștii la adăpostul umbrarelor. Dinspre port, de undeva din spate, se auziră două sirene de feribot, al căror vuiet gros, alternativ, aducea cu un dialog.

Și, în timp ce căuta din priviri o terasă cît mai ferită de bătaia soarelui arzător, o zări așezată la masă, undeva în fața lui, cu privirea pierdută în zare, înspre căpitania portului. Exact ca atunci. Dac-aș putea, aș da timpul înapoi, în '89. Doar că își lăsase părul lung, pînă peste umeri. Altfel părea neschimbată.

— Marina!

Se apropie cu pași mari de adolescentă.

— Marina! zise iar, ceva mai tare, cu răsuflarea grea,

uttered after "Gotovina".

"Do you want anything?" he asked still, showing little enthusiasm.

He waved his hands to say "no" and went away, taking Emilia with him. They crossed the *Pazar*, followed by Alex, who was looking around unentertained, with his iPod headphones in his ears; they went out onto the Riva again, where the heat wave had driven the tourists under the big umbrellas of the restaurants. From behind, somewhere near the port, they heard two ferry sirens, whose heavy wails, in alternation, reminded them of a dialogue.

And, while searching for a terrace with as little of the scorching sunlight as possible, he saw her seated at a table, somewhere in front of him, gazing into the distance, towards the port building. Just like back then. "If I could, I would turn back time, back to 1989." Just that she had let her hair grow long, over the shoulders. Other than that, she looked the same.

"Marina!"

Taking long strides, he came closer to the teenage girl.

"Marina!" he said again, louder this time, almost

întretăiată.

— Marina! Haide, Marina, haide! Hai pe-aici! Repede, repede!

O apucă de mînă și o trase după el pe costișa cu iarbă rară și mărăcini răzleți.

— Hai, că te țin eu! Încolo, arătă cu degetul prin întuneric, gîfîind.

Cînd îi strînse mîna micuță, simți o durere în încheieturile degetelor. Se rănise, își scrîntise, poate, vreun os, dar acum nu conta. Urcară împreună printre mărăcini, agățîndu-se de cîte o tufă mai zdravănă, pînă ajunseră la marginea drumului. Începură să alerge aplecați prin noapte, deși nu-i urmărea nimeni. Știau că Boris e în fața lor, iar Renato și Frane probabil că bîjbîie pe undeva prin urmă.

Urcară dealul cu pași mari, poticnindu-se și înaintînd, uneori în patru labe, pînă cînd ajunseră la silueta alungită a Daciei, oprită pe marginea drumului. Boris era deja lîngă mașină.

panting.

"Marina! Come, Marina, come on! This way! Quick, quick!"

He grabbed her hand and pulled her on the slope with thinned out grass and spread out briars.

"Come, I'll hold you! That way," he pointed through the darkness, panting.

When he grasped her little hand, he felt a pain in the joints of his fingers. He had hurt himself; had possibly broken a bone, but that didn't matter now. They climbed through the briars together, getting caught in some of the more relentless bushes, until they reached the roadside. They began running, crouched, in the night, although nobody was following them. They knew that Boris was ahead, and that Renato and Frane were probably trailing somewhere behind them.

They climbed the little hill with long steps, stumbling and making progress, sometimes on all fours, until they reached the elongated shape of the Dacia car, halted at the end of the road. Boris was already next to it.

— Renato a venit? întrebă deznădăjduită Marina. Nu plec fără Renato!

— Vine, vine, o liniști Boris, care icnea în întuneric, sprijinit de o portieră. Vine și Frane. Nu plecăm fără ei, adăugă el blînd.

Ajunseră lîngă Boris și se opriră. Începură să-și distingă fețele în lumina lunii. Marina observă că Boris o privește ciudat și își coborî ochii: tricoul ei negru era sfîșiat pe sub bluza albă de plasă și unul din sîni îi rămăsese dezgolit. Și-l acoperi repede și se ghemui la pămînt. Începu să plîngă încet, cu gemete scurte, înfundate. Se lăsă și el jos, lîngă ea, și o mîngîie încet pe păr. Era moale și mătăsos și îl cuprinse duioșia.

Marina începu să se zgîlțîie, parcă înfrigurată, așa că o cuprinse cu brațele și o strînse. Nu-și dădu seama că și lui îi tremură carnea pe brațe.

— Nu-i nimic, Marina, hai, nu-i nimic, o să vezi…

"Has Renato arrived?" Marina asked hopelessly. "I'm not going without Renato!"

"He's coming, he's coming," Boris comforted her by screaming into the darkness, leaning against the car door." "Frane's also coming. We're not leaving without them," he added softly.

They arrived near Boris and stopped. They had begun to see their faces more clearly in the moonlight. Marina noticed that Boris was looking at her strangely and she lowered her eyes: her black T-shirt had torn under the white fishnet blouse, and one of her breasts was uncovered. She covered it quickly and crouched. She began to cry softly, with short, muffled sobs. He bent down near her and gently caressed her hair. It was soft and silky, and he was overcome with pity.

Marina began to shake, almost as if she had been cold, so he embraced her with his arms and held her tightly. He didn't realise that his meat was also shaking on his bones.

"It's OK, Marina, come on, it's OK, you'll see…"

Un fîșîit prin iarbă îi vesti că se apropie cineva. Înălțară amîndoi capul.

— Unde sînteți? se auzi din dreapta vocea gîtuită a lui Renato.

— Aici, aici, șopti Boris. Haideți în pula mea odată!

Cei doi ajunseră lîngă Dacie și deschiseră portiera din spate. Urcară cu toții. Porni motorul și demară în trombă spre oraș. Cînd întoarse mașina, văzu iar jos, jos de tot, marea întunecată, tăiată de o dîră argintie, ce se întindea pînă la orizont.

Ajunsese la cîțiva metri de masă şi fata îl observă, dar privirea ei plictisită îl făcu să se oprească locului. Parcă totuşi nu era ea. Sau era. Mai zise o dată, şovăitor, dar destul de tare:

— Marina?

Fata îl fixă mirată, apoi îşi mută privirea spre cineva de la masa unde stătea. Făcu un semn slab din cap. O femeie întoarse capul tuns periuță şi se ridică încet în picioare. În spatele lui se opri gîfîind Emilia, apoi Alex. Cîteva secunde nimeni nu spuse

A rustle in the grass warned them of somebody's approach. They both lifted their heads.

"Where are you?" they could hear Renato's shaken voice from somewhere to the right.

"Here, here," Boris whispered. "Fucking come all ready!"

The two got near the Dacia and opened the car door in the back. They all got in. He started the engine and started fast towards the city. When he turned the car around, he saw the dark sea again, down, far away, cut by a silvery trail spreading all the way towards the horizon.

He had come metres away from the table and the girl took notice of him, but her bored gaze made him stop in his tracks. He thought maybe it wasn't her. Or perhaps it was. Again, faltering but loudly enough, he called:

"Marina?"

The girl looked fixedly at him, then turned her eyes on someone who was sitting at the same table. A woman turned her crewcut head toward him and slowly stood up. Behind him, a panting Emilia and Alex stopped in their tracks. Nobody said

nimic.

— Vlade?

Sigur că da: nimeni nu rămîne veşnic tînăr. O privi în ochi pe femeia cu părul vopsit galben-pai şi fața osoasă şi mirată şi văzu cei peste douăzeci de ani scurşi, aşa cum privirea ei, oprită cîteva clipe pe burta lui uşor transpirată, care-i bomba tricoul ca şi cum ar fi ascuns acolo o minge de baschet, pe brațele masive, cu carnea albă, uşor fleşcăită, numără aceiaşi ani, într-o oglindă a amintirii. Dar fata – ce bine seamănă cu ea! Reperă o mişcare ceva mai în dreapta, unde, pe jumătate ascuns de un spalier de lemn alb, se ridicase în picioare un ins cu țeasta lucioasă, cheală, ochi mici, gîtul scurt şi ceafa numai cute groase. Un tricou fără mîneci, un trunchi ca de măcelar... insul arăta exact ca un şmenar din România sau ca un racket rus – şi era Boris, nu putea fi decît Boris, cu buzele lui cărnoase, care îi zîmbea nesigur, prietenos şi precaut, asigurîndu-se că vede şi înțelege.

— Pînă la urmă te-ai întors, nu? zise Boris în croată şi ochii îi luciră vioi, la fel ca odinioară.

Blondul de altădată ieşi din spatele mesei şi îl îmbrățişă.

anything for a few seconds.

"Vlade?"

Naturally: nobody's young forever. He looked into the eyes of the woman with straw-coloured hair and bony, surprised features, and he noticed the passage of more than twenty years, just as her gaze, stopping for a few moments on his slightly sweaty tummy, which made it look as if he was hiding a basketball under his T-shirt, and on his massive arms with their white flesh, slightly flabby, counted off the same years, in a mirror of remembrance. But the girl – how well she took after her! He spotted some movement to the right, where, halfway hidden behind a whitewood pole, an individual with a shiny, bald pate, small eyes, slender neck and thick, foldy nape, had stood up. A sleeveless shirt, a butcher's torso… the guy looked exactly like a Romanian swindler or a Russian racketeer – and it was Boris, couldn't be anyone else smiling insecurely with his fleshy lips, friendly yet cautious, making sure he was seeing and understanding all.

"You're back, after all, eh?" he asked in Croatian and his eyes glistened with glee as they once had.

The former blond rose from behind the table and gave

Îl îmbrățişă şi Marina, care tremură în brațele lui şi-l strînse o dată tare. Părea gata să plîngă, dar aşa era ea.

— Iar ea e Giulia, arătă Boris cu mîna spre fetişcana care îi privea mirată, dar nu foarte curioasă. Marina a făcut-o singură, fără mine, glumi el.

Giulia se strîmbă scurt, boțindu-şi gura, cum probabil că mai făcuse de zeci de ori la auzul propoziției ăsteia. Întinse politicoasă mîna, iar el i-o strînse şi o mai privi o dată: parcă nu mai semăna aşa de mult cu Marina din amintirea lui. Părul, de un auriu mai stins, uşor vălurit. Şi bărbia mai ascuțită. Sau poate că nu, doar că şi-o împingea sfidător în față.

— Eu sînt Vlad. Din România, din Temişvar. Chiar că eşti...

Vru să spună „leită“, dar nu ştia cuvîntul sîrbo-croat.

— ...ca Marina.

Se întoarse şi o prinse pe după umeri pe Emilia, care se uita uimită, fără să priceapă, dar intuind ce se întîmplă.

him a hug. Marina hugged him as well, shivering in his arms and gave him a strong squeeze. She seemed about to burst into tears, but that was her nature.

"And this is Giulia," pointed Boris towards the little girl that was gazing at them with surprise, but without curiosity. "Marina made her – by herself, without me –" he joked.

Giulia gave a snort, wrinkling her mouth as she probably had done for tens of times upon hearing that phrase. She stretched out a hand politely and he took it and looked at her once more: she didn't look like the Marina he remembered as much as he had initially thought. Her dull golden hair was slightly wavy. And her chin was sharper. Or maybe not, maybe it was just that she was jutting it forward defiantly.

"I'm Vlad. From Romania, from Temişvar. You really are…"

He meant to say „the spitting image of her mom", but didn't know the Serbo-Croatian phrase.

"…like Marina."

He turned around and put his hands on Emilia's shoulders, who had been watching amazed, not understanding, but sensing what was happening.

— Uite, Emilia, ți s-a împlinit dorința, spuse cu un zîmbet larg, foarte larg. Ei sînt gașca mea de atunci. O parte din ea. Ea e Marina. Şi el e Boris. *Marina, ovo je moja žena, Emilija. Ona ne govori srpski... hrvatski*, se corectă el repede. *I moj sin, Aleksandru*, arătă el spre Alex, care aştepta undeva într-o parte.

— Vreți să stați la masă cu noi, Vlade? îl întrebă Marina în croată.

Zîmbea stîngaci, uluită de întîmplare.

— Nu te-am mai văzut de... de-atunci, adăugă ea.

— Da, vreau, cum să nu? Ce noroc! Ştii, chiar mă gîndeam că, dacă vin aici, o să vă întîlnesc. Toată lumea se întîlneşte pe Riva.

— Să ştii că m-am gîndit şi eu, îi spuse Marina în timp ce Boris şi Alexandru apropiau o masă de masa lor. De la o vreme mă tot gîndesc la asta.

Se uită scurt la ea, apoi la Boris, care îi ascultase, înnegurîndu-se uşor, dar nu spuse nimic. Oricum nu puteau vorbi aici, acum, de față cu... cu Giulia. Dar ştia că de vorbit tot trebuie să vorbească şi fiorul acela de teamă nedefinită îi

"Look, Emilia, your wish come true," he said with a big, very big, smile on his face. "They are my pack from back then. A part of it. This is Marina. And this is Boris. *Marina, ovo je moja žena, Emilija. Ona ne govori srpski... hrvatski*," he quickly rectified. "*I moj sin, Aleksandru*," he said, pointing towards Alex, who was waiting somewhere to the side.

"Would you like to sit at our table, Vlade?" Marina asked them in Croatian.

She was smiling awkwardly, perplexed by the chance encounter.

"I haven't seen you since… since that time," she added.

"Yes, I do, of course! How lucky! You know, I really thought that, if I came here, I would meet you. Everyone meets on the Riva."

"I've thought about that myself, you know," Marina told him while Boris and Alexandru drew another table next to theirs. "I've been thinking about it for a while."

He quickly glanced at her, then at Boris, who had been listening and growing gloomy; but he chose to say nothing. They could not speak there, anyway, not then, not in front of… Giulia. But he knew they would eventually have to talk, and

străbătu iar şira spinării.

Nici măcar nu ştiau prea bine în ce limbă să discute.

— Vorbiți engleza? întrebă el în sîrbă şi arătă spre Emilia: Nevastă-mea e profesoară de engleză, dar croată nu ştie deloc.

— Marina vorbeşte, mormăi Boris, frecîndu-şi palmele mari, încăpătoare.

Atunci remarcă el că Boris are un tatuaj pe braț, un fel de scut cu carourile alb-roşii ale drapelului croat şi un număr, 72.

— Şi Giulia ştie engleză, evident, continuă Boris. Ăştia micii ştiu toți. Eu numai un pic, cît să mă descurc.

— *Lisîn veri cherfuli*...

Zîmbiră amîndoi.

— Cam atîta ştiu şi eu, zise el.

— Cum ştii şi croata, îl tachină Boris.

Deci acum eşti editor, da, fac cărți, adică le, cum se zice?, tipăreşti?, da, le tipăresc, şi afişe, pliante, de toate, Emilia predă engleza, şi Marina tot cu engleza, cu turişti străini, ea face

that shiver of unknown apprehension ran up his spine.

They weren't even sure what language to speak.

"Do you speak English?" he asked in Serbian and pointed to Emilia: "My wife's an English teacher, but she can't speak a word of Croatian."

"Marina does," Boris grumbled, rubbing together his huge, sizeable palms.

Then, he noticed that Boris had a tattoo on his arm, some kind of shield with the red and white checkers of the Croatian banner, and a number: 72.

"Giulia speaks English too, obviously," Boris went on. "The young ones all do. I only know a little bit, enough to get by."

"*Leeisin veri cherfuli…*"

They both smiled.

"That's about as much as I know," he said.

"About as much as you do Croatian," Boris teased him.

So you're a publisher now, yea, I make books, I mean I, how do you say?, you print them?, yeah, I print them, and posters, fliers, the whole lot, Emilia teaches English, so does

pliantele de promovare la, mi-a povestit Vlad de tine, ce ți-a?, de fapt nu povestit, zicea că te-a cunoscut, ştiu cum era pe-atunci, eram aşa de tineri, v-a cunoscut, vremuri frumoase, şi tu, Boris?, ca Giulia şi... Alexandru?, da, am o firmă de construcții, mai fac şi (cîteva cuvinte pe care nu le înțelese), îmi pare rău de război, am văzut la televizor, din cauza sîrbilor, la voi n-a, nu, în Split n-a fost mare lucru, dar eu am fost, sigur că am fost, n-am stat ascuns, ca alții care dau lecții, ce ți-a zis Vlade despre mine?, ştii că te plăcea?, ți-a zis numele cînd a fost rănit, tu ce muzică asculți?, nu ştiam că a fost rănit, da, în revoluție, la Timişoara, mie-mi place Avril Lavigne, şi la băieții de la mine din clasă, da, ştiu de revoluție, am văzut la televizor, în nouăzeci şi unu, îți place Splitul?, pînă acum, n-ai mai fost, am fost în Grecia şi în Turcia, dar nu-i chiar aşa, ştii să înoți, nu?, acum e mai bine, mă descurc, probabil nu ca tine, tu ai marea aici, cum adică mi-a zis numele? ai fost pe Bačvice?, Marina are o obsesie, las' că-ți zic eu, şi Soundgarden sînt mişto, de Suicidal Tendencies ai auzit?, îți pun ceva dacă vrei, numele tău aşa, de mai multe ori, şi ceva în sîrbeşte, în croată, de fapt nu-i mare diferență, mie îmi place să şi citesc, ştii?, eşti pe Facebook?, în clasa a unsprezecea, şi eu, nici nu ştii, Vlade, ce-a

Marina, foreign tourists, she makes the promotional fliers for, Vlad told me about you, what did he?, not actually told, said he met you, I know how it was back then, we were so young, he met all of you, good times, and you, Boris?, like Giulia and… Alexandru?, yes, I have a construction firm, I do some (some words he didn't get) too, sorry about the war, I saw about it on TV, because of the Serbs, what about here, no, Split didn't see much action, but I did, of course I was, I didn't hide or anything, like others now lecturing us, what did Vlade tell you about me?, did you know he liked you?, he called your name when he was wounded, what music do you listen to?, I didn't know he was wounded, yes, in the Revolution, in Timişoara, I like Avril Lavigne, the boys in my class too, yes, I know about the Revolution, I saw on TV, in '91, do you like Split?, have you ever, till now, I have been to Greece and Turkey, but it's not really like this, you can swim, can't you?, now it's better, I manage, not like you probably, you have the seaside here, what do you mean he called my name? Have you been on Bačvice?, Marina's got an obsession, I'll tell you some other time, Soundgarden are cool too, ever heard of Suicidal Tendencies?, I'll play you a song if you want, yes just like that, your name a

fost aici, n-ai cum, aici, la Marko Marulici, aşa-i zice, un poet croat, îmi place şi mie să citesc, eu în Timişoara la, nu ştiu cum se zice în engleză, Pedagogic, ai fost pe Marmontova?, să te duci, acolo sînt cele mai bune magazine din Split, ştii de cine mi s-a făcut dor?, de Renato...

— Ce mai face Renato? Mi-ar plăcea aşa de mult să mă întîlnesc şi cu el!

Ultimele cuvinte le rosti într-o tăcere rea. Boris îl privi rece, iar Marina plecă privirea şi îşi încordă maxilarele. Şanțuri adînci îi străbăteau acum chipul. Amuți, nedumerită, şi Emilia, tăcură şi cei doi adolescenți. El auzi țipătul pescăruşilor şi văluritul apropiat al Adriaticii.

— Renato a murit, Vlade, îngăimă Boris. În Războiul pentru Patrie.

Sigur, aici a fost un război. Unul de-adevăratelea, în care îți mor prieteni şi cunoscuți.

few times, and something in Serbian, Croatian, not a big difference actually, I like to read too, you know?, are you on Facebook?, in the eleventh grade, me too, you can't imagine, Vlade, what was here, you can't possibly, here, I go to Marko Marulici, that's its name, from a Croatian poet, I also like to read, me in Timişoara at, don't know how to say in English, Pedagogic, have you been to Marmontova?, you should, the best shops in Split are there, you know who I miss all of a sudden?, Renato…

"How is Renato? I'd love to see him as well!"

He uttered the last words in an ominous silence. Boris gave him a grave look, and Marina lowered her gaze and clenched her jaw. Deep grooves crossed her face now. Emilia, confused, also fell silent, and the two teenagers stopped talking as well. He could hear the scream of seagulls and the waves of the nearby Adriatic Sea.

"Renato died, Vlade," Boris murmured. "In the War for the Motherland."

Of course, they had a war here. A real one, where friends and people you know come to die.

— Cum a murit? Cît... cîți ani avea? Era un puşti! Cum adică a murit în război?

— Avea nouăsprezece ani, Vlade, zise grav Boris, apoi adăugă mai încet: Împuşcat, aşa a murit.

Marina izbucni în plîns şi Emilia o apucă de mînă şi o strînse, deşi nu pricepea ce se întîmplă. Alexandru se uită şi el nedumerit la Giulia, pe care o zărea după perdeaua de păr auriu coborîtă peste față: fata plecase capul şi tăcea cuminte.

— A vrut să fie şi el acolo, să-şi apere țara, continuă pe un ton mai aspru Boris. Ştii? Renato e un erou.

„Păi, de-aia am murit noi la revoluție?“ îşi aminti el. Ce tîmpenie! Unii chiar muriseră – puştani, la fel ca el. Şi aici probabil că erau mai mulți, mult mai mulți. Cu eroismul pe care îl simți atunci, cînd te-ai sacrifica pentru orice, numai să ştii că merită... Dar merita? Renato voia într-adevăr să moară pentru Croația? În loc să stea şi el acum la o bere pe Riva, cu Danița sau cu oricine. Cu iubita lui. Cu nevasta lui.

— Sîrbii l-au împuşcat, preciză Boris. Sîrbii din Krajina.

"How did he die? How… how old was he? He was just a kid! What do you mean he died in the war?"

"He was nineteen, Vlade," Boris said gravely, then added, in a lower voice:

"Shot – he was shot dead."

Marina burst into tears and Emilia took her hand and held it tight, although she didn't understand what was happening. Alexandru was also looking confusedly at Giulia, whom he could see through the curtain of golden hair that fell over her face: she had lowered her head and was keeping quiet.

"He wanted to be there too, to defend his country," Boris went on, more sternly this time. "You know? Renato's a hero."

"Now is that why we died in the Revolution?" he thought. That's bullshit! Some really had died – kids, just like him. And there had to be so many more here, what with all the heroism you felt then, when you'd lay your life down for anything, just as long as you knew it was worth it… But was it? Did Renato really want to die for Croatia? Instead of sitting down for a beer on the Riva now, with Danița or with anyone else. With his girlfriend. With his wife.

"The Serbs shot him," Boris added. "The Krajina Serbs."

— Cînd, cum?

— La Maslenica, în nouăzeci şi trei.

Da, ştia despre ce vorbeşte Boris: operațiunea Maslenica. Un pod ce făcea legătura între zona litoralului şi nordul Croației, pe care croații îl cuceriseră în iarna lui 1993. Citise că atunci muriseră sute de oameni de ambele părți – nişte cifre, pînă la urmă. Iar Renato era unul dintre cei adunați în cifrele alea. Marina plîngea în continuare, cu icnete mici, înfundate, şi obrajii lucioşi de lacrimi. Giulia căpătase şi ea o figură gravă, aşa cum era cuviincios. Îi trecu prin minte că fata nici nu apucase să-l cunoască pe puştiul tuciuriu şi vesel care i-ar fi fost unchi

— Şi-acum unde... unde e?

Boris îi aruncă o privire cruntă. În schimb Marina înălță capul şi-i zîmbi chinuit, cu gura ei mică, strîmbată şi boțită.

— La Lovrinac. La cimitir, adăugă, ghicindu-i nedumerirea. Ai vrea să-i vezi mormîntul?

— Marina! interveni Boris, parcă reproşîndu-i ceva.

— Lasă, Boris, lasă să-l vadă. Lui Renato îi plăcea tare mult de Vlade... Vrei, Vlade?

"When, how?"

"At Maslenica, in '93."

Yes, he knew what Boris was talking about: Operation Maslenica. A bridge connecting the seaside and the north of Croatia, which the Croatians had conquered in the winter of 1993. He had read that hundreds of men from both sides had died then – mere figures, after all. And Renato was one of those figures too. Marina was still crying, with quiet, muffled hiccups, and her cheeks glistened with tears. Giulia's face had become grave as well, as was proper. A thought entered his head – that the girl hadn't even had the chance to meet the swarthy, happy kid who would have been her uncle.

"And where… where is he now?"

Boris gave him an unsparing gaze. But Marina lifted her head and gave him a miserable smile, with her small, wry and wrinkly mouth.

"At Lovrinac. The cemetery," she added, as she guessed his confusion. "Would you like to see his grave?"

"Marina!" Boris butted in, almost reproachingly.

"Come on, Boris, let him see it. Renato liked Vlade very much… Would you, Vlade?"

Boris oftă şi strînse pumnii.

— Sigur că vreau.

— Na, atunci hai să mergem mîine, bine? pufni Boris. Marina, bine? Mîine, îmblînzi el tonul. Ne vedem mîine.

* * *

S-au întîlnit a doua zi dimineața la Giardin, în dreptul statuii lui Grgur din Nin. La cimitir au mers fără Alex şi Giulia. Fata a acceptat, cu un aer arogant, să-i arate oraşul lui Alex şi cei doi s-au îndepărtat demni, la vreun metru unul de altul. Ei au plecat cu maşina lui Boris, un Mercedes CLK gri-petrol, la care s-a uitat cu jind. Cînd se îndreptau spre maşină, Boris i-a şoptit, avînd grijă să nu fie auzit:

— Nu trebuia să-i aminteşti de asta!

Nu pricepea. De unde să ştie? N-avea de unde. A lăsat-o pe Emilia să urce în spate, apoi a intrat şi el lîngă ea.

Soarele lumina auriu dealul unde era aşezat cimitirul Lovrinac. Au lăsat maşina afară, în parcare, au intrat pe porțile mari şi s-au îndreptat spre mormîntul lui Renato.

Boris sighed and clenched his fists.

"Of course I would."

"Fine, then let's go tomorrow, ok?" Boris burst out. "Marina, ok? Tomorrow," he said, gently this time around. "We'll meet tomorrow."

* * *

They met the following day at Giardin, in front of the statue of Gregory of Nin. They didn't take Alex and Giulia to the cemetery. The girl agreed, with an arrogant air, to show Alex around the city and the two headed away haughtily, a metre apart from each other. The others left in Boris' car, a petroleum-grey Mercedes CLK, which Vlad leered at. As they were heading towads the car, Boris, careful of being overheard, whispered to him:

"You shouldn't have reminded her of this!"

He didn't get it. How could he have known? He had no way of knowing. He let Emilia climb in the back, and then got in beside her.

The golden sun illuminated the hill where the Lovrinac cemetery lay. They left the car outside, in the parking lot, entered through the large gates, and headed towards Renato's

— Loc de verdeață şi răcoare, şopti Emilia.

Era cel mai ordonat cimitir pe care îl văzuse vreodată. La intrare, sub doi pini groşi, au trecut de cavoul lui „Joh. Jellicich K.K. Hauptmann“, probabil un fost ofițer austro-ungar. Mai încolo se deschideau nişte alei late şi asfaltate, cu pini mediteraneeni de o parte şi de alta, straturi de iarbă, răzoare de flori îngrijite şi parcele geometric împărțite în stînga şi în dreapta, cu morminte cît vedeai cu ochii. Ici şi colo, spărgînd monotonia, se înălța cîte un monument masiv, în aer plutea miros de răşină şi de plante aromate şi peste tot domnea o linişte de vară luminoasă, pe care o tulburau doar țvîrciții, cu țîrîitul lor neîntrerupt. Pe o lespede de marmură gri, lîngă statueta unui înger grăsuliu, o pisică albă, cu coadă groasă, se tolănise obraznic în semiumbră. I-o arătă Emiliei, care zîmbi. Se îmbrăcase într-o rochie bleumarin din mătase, cu sandale negre – cele mai sobre haine pe care le adusese cu ea. Poate crezuse că o să le poarte la vreun bal simandicos. În orice caz, nu la cimitir. Marina însă era înveşmîntată toată în negru, ca o întruchipare a

grave.

"A corner of greenery and fresh breeze," Emilia whispered.

It was the most orderly cemetery he had ever visited. Upon entering, under two thick pine trees, they passed the burial vault of "Joh. Jellicich K.K. Hauptmann", probably a former Austro-Hungarian officer. Further on, paved wide alleyways opened up, with Mediterranean pine trees on one side and rows of grass, neat flowerbeds and geometrically aligned plots on the left and right, with tombstones as far as the eye could see. Here and there, breaking monotony, rose massive monuments, and the scent of resin and fragrant plants floated in the air, while a serene, sunny summer peace reigned over the place, to be troubled only by the crickets with their uninterrupted chirping. On a grey marble slab, near the statue of a chubby angel, a white cat with a thick tail had rudely sprawled in the shadowy light. He showed it to Emilia, who smiled. She was wearing a navy blue silk dress, with black sandals – the most solemn clothes she had taken with her. Perhaps she thought she would wear them to some kind of

doliului balcanic: pantaloni negri, largi, o bluză întunecată şi un fel de voal sau batic pe cap. Începu să înțeleagă iritarea lui Boris. Îşi întîrzie privirea pe silueta suplă a Marinei, urmărindu-i mersul agil, în pantofii cu toc mic, pe asfaltul aleii.

— Ce-i aia?

Arătă undeva la dreapta, spre o cruce masivă, pe lîngă care se înălțau nişte plăci negre, ca nişte radiatoare. Încerca să scape de sentimentul neplăcut că făcuse o greşeală. De unde să ştie? Şi-apoi voia să vadă mormîntul lui Renato. Măcar atît.

— Monumentul soldaților germani din al Doilea Război Mondial, îi răspunse Boris, ceva mai potolit. Eroii din Războiul pentru Patrie sînt mai încolo.

Trecură pe lîngă o parcelă cu morminte micuțe, pline de jucării şi păpuşi aşezate pe lespezi sau legate de cruci. Citi ici şi colo nume de toate felurile: Giurgici, Paparela, Kujmanici, Cagali, Peşl, Andreis, Ganza, Halilovici şi Musafia, Marcocchia,

well-bred folks' ball. In any case, not to a visit to the cemetery. Marina, on the other hand, was dressed in black from head to toe, like the embodiment of Balkan bereavement: wide black trousers, a dark blouse and some kind of veil or headscarf. He began to understand Boris' irritation. His eyes lingered on Marina's supple silhouette, following her lithe walk, in low-heel shoes, on the alley pavement.

"What's that?"

He pointed to the right, toward a massive cross, around which black slabs, like radiators, rose from the ground. He was trying to shake off the feeling that he had made a mistake. How should he know? But then, he really wanted to see Renato's grave. The least he could do.

"The monument of the German soldiers in World War Two," Boris answered, somewhat gentler. "The heroes from the War for the Motherland are further that way."

They passed by a plot of smaller graves, with lots of toys and dolls over the slabs or tied to the crosses. He read, here and there, all sorts of names: Giurgici, Paparela, Kujmanici, Cagali, Peşl, Andreis, Ganza, Halilovici and Musafia, Marcocchia, then

apoi un Boban, la căpătîiul căruia era o placă de marmură cu steaua roşie şi secera şi ciocanul – un fost partizan, pare-se –, un Zvezdici care avea gravată pe piatră o menoră... Un oraş mediteranean, un oraş amestecat. Ca Timişoara, se gîndi.

one Boban, whose headstone was a marble slab with the red star and the hammer and sickle – a former partisan, it would seem –, a Zvezdici, who had a menorah engraved on his stone… A Mediterranean city, a mixed city. "Like Timişoara, he thought. "

În cele din urmă ajunseră.

Renato Barbić
1974 – 1993
72. bojna Vojne policije
Položio je život za oslobođenje domovine Hrvatske

„Şi-a jertfit viața pentru eliberarea patriei croate." Adică pentru destrămarea Iugoslaviei, se gîndi şi imediat se ruşină. Lîngă inscripție se vedea o stemă cu carourile alb-roşii ale Croației, cu o cruce sculptată înfiptă în ea.

Pe piatra de mormînt fusese fixată şi o fotografie a lui Renato, exact aşa cum şi-l amintea: un băiat brunet, cu o față rotundă şi veselă, cu un zîmbet şmecheresc în colțurile gurii mici, ca a Marinei. Purta o geacă de blugi clasică, cu gulerul ridicat, în stil optzecist – ca tipii de la Djavoli în clipul filmat pe

Eventually they got to his grave.

Renato Barbić
1974 – 1993
72. bojna Vojne policije
Položio je život za oslobođenje domovine Hrvatske

"He laid his life down for the liberation of the Croatian motherland." "For the demise of Yugoslavia, as it were," he thought and immediately felt ashamed of himself. Next to the inscription you could see the coat of arms with the red and white checkers of Croatia, with a carved cross lodged into it.

A photograph of Renato had been placed on the tombstone and he looked exactly as he remembered him: a dark-haired boy with blithe round face, artful smile at the corners of his tiny mouth, very much like Marina's. He was wearing a denim jacket, popped collar; classic eighties style –

Bačvice, îşi zise, apoi se corectă: purtase. Acum nu o mai purta. Era acolo, sub lespedea cu fotografia, de... de optsprezece ani. *Forever young.* Fără burtă, fără iubită, fără carne pe oasele îndesate în sicriu. Şi-a jertfit viața pentru eliberarea patriei croate. Erou.

Marina scoase din poşetă un aparat micuț, îl puse pe mormînt şi apăsă pe un buton.

— Haide, Marina, nu face iar asta! începu Boris, dar ea se întoarse şi îl privi tăios.

Boris amuți.

De pe piatră începu să răsune încetişor o melodie pe care o recunoscu pe loc.

— Ce-i asta, Vlade? şopti Emilia.

— O melodie sîrbească. Riblja Čorba, *Rat je završen*. Războiul s-a sfîrşit.

Se posomorî deodată. O furnicătură de nelinişte, o agitație nervoasă îi străbătu călcîiele şi îi urcă pînă în piept. În timp ce melodia susura în surdină pe piatră, îi traduse încet

"much like the Djavoli boys in the clip they shot on the Bačvice," he told himself, and then thought again: "had worn." Not anymore. He was there, under the photograph slab, and he had been there for… for eighteen years now. *Forever young*. No trace of a paunch, no record of a girlfriend, no flesh to those bare bones tossed into the casket. He laid his life down for the liberation of the Croatian Motherland. A hero.

Marina took out a tiny device from her purse, laid it on the stone and pressed a button.

"Come now, Marina, don't do that thing again!" Boris gave a start, but she turned around and gave him a sharp look.

Boris fell silent.

From the tombstone there came the faint sound of a song he immediately recognized.

"What's this, Vlade?" Emilia whispered.

"A Serbian song. Riblja Čorba, *Rat je završen*. The war is over.

All at once he felt gloomy. A tinge of unrest, an edgy restlessness ran up his legs toward his chest. As the song came softly from the stone, he quietly translated for Emilia:

Emiliei:

— Războiul s-a sfîrşit, lumea e... e perfectă, morții, viii şi răniții sînt îngropați toți... laolaltă, dar războiul s-a sfîrşit. Nu ştiu cine a învins, nu ştiu cine a pierdut, fiecare a omorît pe... pe cineva, dar războiul s-a sfîrşit. Ochii albaştri... ai lui Dumnezeu tot... privesc totul de sus, dar bunul Dumnezeu are treaba lui.

Emilia îl apucă de braț. Cîntecul tînguitor, de o tristețe resemnată, punctat de un fluierat plin de amărăciune şi sictir, te golea de puteri. În jur erau aproape numai morminte de tineri, care ar fi avut vîrsta ei, vîrsta lor, purtaseră freze punk şi *new romantic*, se încruntau naiv şi aruncau priviri copilăresc de serioase din fotografiile mortuare.

— Şi toți copiii... puştii ăştia, toți adolescenții, au... sînt mai puțini decît au fost, nimeni nu ştie unde s-au dus...

Se întrerupse. Simți că Emilia tremura şi se încordase toată. O privi şi-i văzu fața împietrită, pămîntie. Emilia se desprinse de el şi se lăsă în genunchi lîngă Marina. O apucă de mînă cu o tandrețe şovăitoare, iar Marina îşi încolăci degetele

"The war is over, the world is… it's perfect, the dead, the living and the wounded are all buried… together, but the war is over. I don't know who won, don't know who lost, everyone killed… killed someone, but the war is over. The blue-eyed… God is… is watching it all from above, but the Good Lord has His own work to do."

Emilia clutched his arm. The plaintive song, with its resigned sadness, marked by a sorrowful and tiresome whistling, drained you of all strength. Everywhere around them were graves of the young, who would have been her age – their age – who had worn punk and *new romantic* hairstyles, and who now squinted naively and darted childishly serious glances from their mortuary photographs.

"And all these children… these kids, these teenagers, they… they are fewer than they used to be, nobody knows where they went…"

He stopped translating. He felt Emilia shaking and stiffening up. He looked at her and saw her petrified, sallow face. Emilia came away from him and bent down on her knees next to Marina. She took her hand with a wavering gentleness,

peste ale ei.

— Aşa face tot timpul, îi şopti Boris, venind lîngă el. De cîte ori îşi aminteşte de Renato.

— Cum s-a întîmplat? întrebă încet. Ai fost acolo?

— Nu, n-am fost. Frane a fost. L-au împuşcat în piept şi în gît. Sîrbii. Dar ea o tot ține înainte cu căcatul ăsta de melodie.

— De ce?

— Că i-a plăcut lui, se strîmbă Boris. Aşa a zis Renato odată, că dacă moare, ar vrea să i se cînte melodia asta. Că războiul s-a sfîrşit. Era o glumă, stăteam noaptea în tabără şi vorbeam toate prostiile. Dar şi eu am fost dobitoc, că i-am spus Marinei. Ştii? Dacă ar fi putut, l-ar fi adus aici pe Bora Georgevici, să cînte la mormînt. Pe idiotul ăla de sîrb maniac!

Acum chiar arăta ca un racket rus, unul care te putea omorî cu brațele goale.

— Hai să-ți arăt cimitirul, îi propuse deodată Boris.

Se uită la cele două femei îngenuncheate.

and Marina entwined her fingers over hers.

"She does this all the time," Boris whispered, coming near him. "Every time she is reminded of Renato."

"How did it happen?" he asked quietly. "Were you there?"

"No, I wasn't. Frane was. They shot him in the chest and in the neck. The Serbs. But she won't stop with this shitty song."

"Why?"

"'Cause he liked it," sneered Boris. "That's what Renato said once, that if he were to die, he'd like to be played this song. That the war is over. It was a joke, we were up in the camp one night talking all sorts of crap. But I was an idiot too, for telling Marina about it. You know, if she could, she would have brought Bora Georgevici himself here, to play at the tombstone. That fucking Serb maniac!"

Now he really looked like a Russian racketeer, one who could kill you with his bare hands.

"Let me show you the graveyard," Boris suggested suddenly.

He looked at the two kneeling women.

— Asta mai durează, oftă Boris. Hai. Mă sună ea cînd termină.

Se îndepărtară încet, luînd-o spre un şir de plăci pătrate din piatră, înfipte în iarba arsă de soare de-a lungul costişei din fața lor.

— Uite, aicea-s mormintele partizanilor şi ale ălora pe care i-au omorît nemții în al Doilea Război Mondial! îi arătă Boris.

Şi ustaşii, se gîndi el, dar n-o spuse. Îl urmă tăcut. Prietenul lui din fosta Iugoslavie părea că vrea într-adevăr să-i arate cimitirul. Îl duse prin sectorul musulmanilor, apoi într-un loc din partea opusă, unde erau îngropați ustaşii şi foştii funcționari ai statului croat nazist, în memoria cărora fusese ridicat încă un monument. Totul era bine organizat şi împărțit cu grijă, după neam, după religie, după război ori convingeri. Aici absolut nimeni nu uită niciodată ce e, îşi aminti el. Se prefac că uită, dar n-o fac niciodată. Exact lîngă mormîntul unui bărbat împuşcat de partizani în 1945, cap la cap cu el, era o lespede fără cruce, dar cu steaua roşie a comuniştilor. Îşi dădu seama că în Lovrinac zăceau, pe sectoare şi rînduri, toți morții din războaiele trecute: croații şi sîrbii omorîți de ustaşi şi de

"This will take a while," Boris sighed. "Come on. She'll call when she's finished."

They went away slowly, toward a row of square, stone slabs lodged into the sunburnt grass along the slope in front of them.

"Look here, these are the graves of the partisans and of those killed by the Germans in the Second World War!" said Boris, with a gesture towards them.

"And by the Ustashi," he thought, but said nothing. Instead, he followed in silence. His friend from the former Yugoslavia really seemed to want to show him around the cemetery. He took him to the Muslim sector, and then to a place on the opposite side, where the Ustashi and former civil servants of the Nazi Croatian State, in whose memory a monument had been erected, were buried. Everything was well-organized and carefully laid out, according to nation, religion, war or convictions. "Here, absolutely nobody forgets who they are," he remembered. "They pretend to, but never truly forget." Right beside the grave of a man shot by partisans in 1945, head to head, lay a slab without a cross, but with the red star of the Communists. He realized that in Lovrinac there

nemți, partizani, comunişti şi regalişti, ustaşii omorîți de comunişti, croații omorîți de sîrbi, sîrbii omorîți de croați, musulmanii omorîți de croați şi de sîrbi, nemții omorîți de partizani, italienii omorîți de cine-o fi fost, toată recolta de morți a celor care voiseră o Croație independentă, o Iugoslavie unită şi comunistă sau regalistă şi după aceea iarăşi o Croație independentă. Toți laolaltă – şi, încet-încet, nimeni nu mai ştia cine a pierdut şi cine a cîştigat. Ca la *picigin*, se gîndi. Nimeni nu cîştigă. Doar că unii mor. Ca Renato.

Într-un tîrziu Boris începu pe un ton serios:

— Ascultă, Vlade, ştiu că n-ai vrut, dar te rog eu să ai grijă de-acum înainte. Ai văzut cum e Marina. A durut-o tare de tot cînd a murit Renato. Nici acum nu e în regulă. A rămas cu...

Şi Boris spuse ceva ce nu înțelese, dar bănui ce înseamnă.

— N-aveam de unde să ştiu, Boris! De unde să fi ştiut? Ce voiai, să nu întreb de el?

Furnicăturile nervoase de acum cîteva minute începeau

lay, ordered in sectors and rows, all the dead of the past wars: Croats and Serbs killed by Ustashi and Germans, partisans, Communists and royalists, the Ustashi killed by the Communists, the Croatians killed by the Serbs, the Germans killed by the partisans, the Italians killed by whoever, all the crop of dead men sowed by those who had dreamt of an Independent Croatia, of a united and Communist or royalist Yugoslavia. And again of an independent Croatia. All of them together – and, slowly, nobody would remember who had lost and who had won. Kind of like in *picigin*, he thought. Nobody wins. Just that some die. Like Renato.

Later, Boris spoke, in a serious tone:

"Listen, Vlade, I know you didn't mean to, but please be careful from now on. You saw what Marina's like. It hurt her badly when Renato died. She's not right even now. She still has…"

And Boris said something he didn't understand, but he could guess at the meaning.

"I had no way of knowing, Boris! How could I know? What, should I not have asked about him?"

The nervous itching from a few minutes before was now

să se transforme în mînie.

— Şi mie mi-a fost prieten! apăsă pe cuvinte. Şi-am fost împreună şi acolo, la Disco Titanic! Ai uitat? Asta nu se uită!

— Ba se uită, Vlade! Dacă vrei să ai o viață, să-ți trăieşti viața, încearcă să uiți, futu-i sîngele mă-sii! Noi aşa am făcut. Trebuia să vii tu acum şi să dezgropi trecutul! Renato, Disco Titanic... cui îi mai pasă, în pula mea? Nimănui, dacă laşi lucrurile în pace. Dar trebuia să vină sîrbul după douăzeci de ani şi să răscolească în căcat.

— Care sîrb?

— Tu, Vlade! Vlade Divaț, ăla care-şi vede numai interesul lui şi o şterge cînd vine greul. Ca atunci.

— Atunci? Atunci trebuia să plec, ți-aduci aminte? se zborşi el. Voiai să rămîn în Iugoslavia? Ce să fac aici? Şi – rînji răutăcios, pregătindu-şi o clipă replica – voiai să rămîn cu Marina?

Era sigur că Boris o să-l pocnească. Se şi pregăti să se apere, să ghicească unde va veni lovitura: în față, în burtă? Însă

turning into anger.

"He was my friend too!" he stressed the words. "And we were there together, at Disco Titanic! Have you forgotten? You don't forget that!"

"You do, Vlade! You do, if you want to have a life, to live your life, you try to forget, for fuck's sake! Renato, Disco Titanic… nobody fucking cares anymore, man. Nobody, if you just let things be. But the fucking Serb had to show up after twenty years and stir up this old shit."

"What Serb?"

"You, Vlade! Vlade Divaț, who only looks after himself and takes off when push comes to shove. Just like back then."

"Back then? Back then I had to go back, remember?" he bellowed out. "Did you want me to stay in Yugoslavia? And do what? And –" he grinned mischievously, preparing his reply for a second "– stay with Marina?"

He was sure Boris would strike him. He got ready to defend himself, trying to guess where the blow would come

Boris nu-l lovi, deşi chipul lui mare şi cărnos se făcuse stacojiu. Ridică doar pe jumătate o mînă cu pumnul strîns, apoi o lăsă să-i cadă.

Îl întrebă pe Boris pe un ton blînd:

— Pînă la urmă ce-a fost aici după ce-am plecat? Atunci, în optzeci şi nouă.

— N-a fost nimic, zise încet Boris. Atunci n-a fost nimic. Şi după aia a venit războiul.

* * *

S-au întors în centru, în Varoš, într-o linişte şi mai grea decît la plecare. Boris a oprit maşina undeva între Riva şi hotelul Marjan şi au ieşit cu toții în soarele sfidător de strălucitor de pe malul Adriaticii.

— Vreți să mergem să bem ceva? întrebă el nesigur şi aruncă o privire spre Marina.

Marina dădu din cap abia perceptibil.

Un fel de priveghi. Cine ştie al cîtelea.

O porniră pe un trotuar nou, încă zgrunțuros, cu resturi de pietriş printre dale.

— Renovează hotelul Marjan, arătă Boris în spate spre o

from: to the face, to the stomach? But Boris didn't hit him, although his big, meaty face had become scarlet-red. He only raised his clenched fist half-way, then let it fall back down.

He asked Boris on a softer tone:

"After all, what happened here after I left? Then, in '89."

"Nothing happened," Boris said silently. "Nothing happened then. And later, the war came."

* * *

They returned to the city centre, in Varoš, in a heavier silence than when they had set out. Boris stopped the car somewhere between the Riva and the Marjan Hotel, and they all went out into the vexingly bright sun on the shores of the Adriatic Sea.

"Do you want to go have a drink?" he asked, unsure, and gave Marina a look.

Marina nodded very slightly.

A sort of wake. Possibly one of many.

They started walking on the new, still rough pavement, with scraps of gravel among its slabs.

"They're renovating the Marjan Hotel," Boris pointed to

construcție pătrățoasă, pe care el şi-o amintea bine.

Acum hotelul era un şantier prăfuit, asediat de buldozere şi camioane care huruiau pe strada îngustă, înconjurat de stive de cărămizi şi bucăți lungi de fier-beton, ca nişte baricade.

— L-a cumpărat primarul nostru, Kerum, continuă Boris. Vrea să lărgească promenada. Şi ăsta-i un mare...

Şi iar spuse ceva ce nu înțelese. Putea fi de bine sau de rău. Se uită la hotelul părăginit şi dincolo de el, la dealul Marjan, care se înălța ca o cocoaşă verde în spatele oraşului.

— Semnul ăla mare cu Tito s-a dus...

— Evident, întări Boris, prinzîndu-i privirea. Odată cu căcatul de Iugoslavia.

Deschise gura, dar nu zise nimic. Merseră mai departe, căutînd umbra rară a palmierilor de pe mal, şi, după ce ocoliră o clădire în paragină, cu geamurile sparte, oblonite, şi pereții albi acoperiți cu graffiti, ajunseră pe un trotuar lat, ce ducea înspre Riva, urmând conturul țărmului. La mal erau ancorate în şiruri ordonate zeci de bărci pescăreşti. Îşi dădu seama că reface

the back, towards a boxy construction, which he also remembered well.

The hotel was now a dusty construction site, besieged by bulldozers and trucks hurling on the narrow road, surrounded by stacks of bricks and long bars of concrete iron, like barricades.

"Our mayor, Kerum, has bought it," Boris went on. "He wants to widen up the promenade. That's another big…"

Again, some words he didn't understand. Could be good or bad. He looked at the run-down hotel and beyond it, to the Marjan hill, which rose like a green hump on the back on the city.

"That big Tito sign is gone…"

"Naturally," Boris asserted, catching his view. "Together with that shitty Yugoslavia."

He opened his mouth, but said no more. They walk on, looking for the rare shade cast by the palm trees on the shore, and, after circling a building fallen into disuse, with broken, boarded up windows and white walls covered with graffiti, they arrived at the wide walking path, which led to the Riva, following the contours of the shore. On the seashore, dozens of

primul lui drum spre promenadă, din seara cînd îi cunoscuse pe Boris şi Frane. Vremuri frumoase. Dracu' să le ia! Simți deodată pe cot mîna Emiliei şi tresări.

— Vlăduleț, unde mergem? întrebă ea încet.

Îşi aminti că Emilia nu înțelege nimic din ce vorbeau.

— Să... să bem ceva. Ne-au invitat să bem ceva.

Emilia dădu din cap: da, normal.

Brusc, auzi de undeva acordurile unei melodii pe care o ştia foarte bine şi care n-avea cum să răsune aici: *Lipe cvatu* a celor de la Bijelo Dugme, o piesă rock de dragoste cu iz patriotic despre fosta Iugoslavie. O melodie superbă, dar cine îndrăznea s-o facă să răsune aici, pe promenada turistică a Splitului, la volum maxim? Se uită spre Boris şi îl văzu cum caută sursa din priviri, apoi se îndreaptă hotărît spre un Volkswagen Golf alb şi hîrbuit, parcat pe marginea străzii. Îl urmă rapid, iar Emilia şi Marina veniră încet după ei. Boris ajunse la maşină şi i se auzi vocea tunătoare:

fishing boats were anchored, neatly lined up. He realised he was retracing his first walk on the promenade, from the night he had met Boris and Frane. Good times. Damn it! He suddenly felt Emilia's hand on his elbow and flinched.

"Vlad, where are we going?" she asked quietly.

He remembered Emilia couldn't understand a word of what they were saying.

"We're going to… to have a drink. They're taking us out for a drink."

Emilia nodded: yes, naturally.

Suddenly, he heard a strain of a song he knew very well, and which couldn't possibly play here: *Lipe cvatu*, from Bijelo Dugme, a rock love song with a tinge of patriotism about the former Yugoslavia. A superb song, but who dared make it sound here, on the touristic promenade of Split, on max volume? He looked at Boris, and saw him hunting for the source, and decidedly heading towards a beat-up white Volkswagen Golf, parked on the side of the street. He followed him quickly, while Emilia and Marina came after them, more slowly. Boris got to the car and you could hear his thundering voice:

— Ce pizda mamii voastre e asta?

Ocoli un palmier şi ajunse lîngă Boris. Trei tineri de cel mult douăzeci de ani – doi băieţi şi o fată –, toţi în nişte blugi rupţi şi răpănoşi şi cu tricouri lălîi, amintind de punkerii de odinioară, stăteau înghesuiţi unul în altul pe banca de lemn din dreptul Volkswagenului, ţinînd în mîini nişte doze de bere Ožujsko desfăcute. Dinspre portiera deschisă a maşinii răsuna tare vocea lui Alen Islamovici: *„Baš me briga gdje si otišla, ravna ti je, Jugoslavija, baš me briga, nisi dijete...“* Ei, şi ce? La urma urmei, era un cîntec de dragoste.

— V-am întrebat ce-i asta, futu-i mama mă-sii?

Cei doi băieţi, bruneţi şi cu părul tuns strîmb, parcă ciuntit, se ridicară alene, uitîndu-se unul la altul. Nu ştiau ce să facă: aveau în faţă un bărbat furios de aproape doi metri, masiv şi cu braţe butucănoase, dezgolite pînă la umeri, parcă anume ca să i se vadă tatuajul militar colorat cu numărul 72... Atunci îşi dădu seama: 72. bojna Vojne policije. Probabil unitatea în care fuseseră în război. Regiment, batalion, *whatever*. Toţi trei: el, Renato şi Frane.

Cei doi tineri nu ziseră nimic.

— De-aia au murit părinţii voştri în Războiul pentru

"What the fuck is this?"

He went around a palm tree and was next to Boris. Three youngsters, twenty years old at most – two guys and one girl –, all of them wearing scrawny, torn jeans and shabby T-shirts, reminiscent of the punks of other times, were sitting pressed against each other on the wooden bench in front of the Volkswagen, holding opened cans of Ožujsko beer. The voice of Alen Islamovici resounded from the open car door: *„Baš me briga gdje si otišla, ravna ti je, Jugoslavija, baš me briga, nisi dijete...“* But what of it? It was a love ballad after all.

"I asked what the fuck this is, answer me!"

The two boys, brown-haired, with a bad, messed up haircut, rose idly, looking at each other. They didn't know what to do: standing before them was a furious two-metre tall guy, massive, with bulgy, bare arms, maybe so as to expose his military tattoo with the coloured number 72… Then he realised: 72. bojna Vojne policije. Probably the unit they had been part of during the war. The regiment, battalion or *whatever*. All three of them: him, Renato and Frane.

The two said nothing.

"Is this why your parents died in the War for the

Patrie, dracu' să vă ia? zbieră Boris. Ca să vă...

Pierdu iar înțelesul vorbelor, dar auzi o înjurătură cu pule şi numele Iugoslaviei.

— Cretinilor! Opriți imediat muzica, pînă nu vă fac praf căcatul ăla!

Unul din băieți, cu un cercel argintiu în nas, se duse încet la maşină şi opri CD-playerul cu un gest ce se voia sfidător. De pe bancă se auzi vocea nazală a fetei, o roşcată cu părul ras pe margini şi un tatuaj colorat deasupra urechilor:

— Părinții noştri n-au murit nicăieri. Şi pe vremea Iugoslaviei era mai bine. Aia e. Acum trăim mai rău. Puteți zice ce vreți, dar noi trăim în căcat.

— Obraznico! mîrîi Boris, întorcîndu-se spre ea. Să-ți fie ruşine!

Ce avea de gînd? S-o pocnească?

— Boris, hai, las-o naibii, îi zise încet, apucîndu-l de umăr.

Boris se smuci. La doi paşi de ei, Marina şi Emilia se uitau tăcute: Emilia nedumerită, Marina cine ştie cu ce gînduri.

Motherland, you little fucks?" Boris was yelling. "So you can just…"

He was lost again, but heard something about dicks and Yugoslavia.

"You idiots! Stop that music at once, before I wreck the shit out of that thing!"

One of the boys, with a silver ring in his nose, slowly went up to the car and turned off the CD-player, with a gesture that was meant to be defiant. The girl – a redhead with shaved bangs and a coloured tattoo over her ears spoke in a nasal voice:

"Our parents didn't die anywhere. And we were better off in Yugoslavia. That's that. Now it's worse. You can say what you like, but we're living in shit."

"Impudence!" Boris grumbled, turning towards the bench. "Shame on you!"

What was he going to do? Bash her?

"Boris, come on, drop it," he beckoned him softly, putting his hand on his shoulder.

Boris pulled himself away. Two steps away from them, Marina and Emilia were watching on in silence: Emilia

— Da, insistă fata, ridicîndu-se în capul oaselor pe bancă, şi se uită drept la Boris. Era mai bine. Ce, acuma n-am voie nici să vorbesc? În noua țară liberă şi democrată? pufni ea. Ce-am făcut? Ascultăm şi noi nişte muzică.

Fata era slabă şi pe sub tricoul decoltat i se vedeau sînii mici şi liniile paralele ale coastelor. Observă că are nasul borcănat şi un pic înroşit, contrastînd cu pielea albă a obrazului.

— Ştiu şi eu ce-a fost înainte, începu iar fata. Erau slujbe şi se dădeau locuințe şi puteai să mergi la şcoală, să faci facultate. Acum nu mai e nimic. E sărăcie. *Acum* e-un căcat!

— Ajla, hai, lasă, interveni unul dintre băieți. N-are rost.

— Sigur că n-are, comentă calmă fata şi sorbi din doza de bere.

— Te bag în pizda mă-tii de curvă bosniacă! îi aruncă Boris.

Fata scuipă sfidătoare pe trotuar. Emilia privea îngrozită. Boris înălță pumnul, cum făcuse mai înainte, în cimitirul

confused, and Marina thinking who knows what thoughts.

"Yes," the girl went on, standing up straight and looking Boris directly in the eyes. "What, I can't even speak now? In this new, free and democratic country?" she snorted. "What have I done? We're just listening to some music here."

The girl was thin and under her low necked T-shirt you could see her small breasts and the parallel lines of her ribs. He noticed her slightly flushed bottle nose, in contrast with the white skin of her cheeks.

"I also know how it was before," the girl began again. "People had jobs and they were given apartments and you could go to school and to university. Now there's nothing left. We're poor. *Now* it's just shit!"

"Ajla, come on, drop it," one of the boys interjected. "It's pointless."

"Of course it is," the girl commented calmly and sipped from her beer can.

"You piece of shit Bosnian whore!" Boris raged at her.

The girl spat on the pavement derisively. Emilia was looking on terrified. Boris raised his fist, as he had done before,

Lovrinac.

— Lasă, Boris, hai! Hai să mergem!

Îl apucă de braț, trăgîndu-l mai încolo. Boris se lăsă dus fără să se împotrivească. Mai întoarse o dată capul, amenințător, spre cei trei, dar tinerii se prefăcură că nu văd. Marina veni lîngă Boris şi îşi strecură mîna pe după celălalt braț al lui:

— E-n regulă, Boris, zău, nu te înfuria pentru atîta lucru.

— Dar ai văzut! se agită moale Boris. Aşa ceva!

— Am văzut. Lasă. Ce mai contează? Oricum n-o să rezolvi nimic cu asta. Ei habar n-au. Fac şi ei...

Fac pe şmecherii, probabil că asta a zis Marina. Îl enerva teribil cînd îi scăpau cuvinte din conversație, deşi asculta de atîta vreme muzică în limba asta, citea ziare şi ştiri pe internet, văzuse o grămadă de filme documentare. Rămase în urma celor doi şi începu să-i explice Emiliei scena de mai înainte.

S-au oprit în piața Prokurative şi s-au aşezat la o masă,

in the Lovrinac cemetery.

"Forget it Boris, come on, let's go!"

He took his arms and pulled him away. Boris let himself be taken away. He turned his head back once more, threateningly, towards the three youngsters, but they pretended not to notice. Marina came next to Boris and caringly clutched his other arm:

"It's all right, Boris, really, don't get so worked up for nothing."

"But you saw," Boris was bustling obediently. "Such contempt!"

"I did see it. Forget it. What does it matter now? You're not going to solve anything like this. They don't know. They're just being…"

"Being cool" was probably what Marina said. He was incredibly annoyed that he was missing parts of the conversation, although he had listened for so long to music in this language, although he read papers and online news, and had seen a load of documentary films. He trailed behind the two and started explaining the scene to Emilia.

They stopped in Prokurative square and sat down at a

sub arcadele înalte ale uneia din clădirile roşii, aproape de fostul cinematograf Marjan. Emilia îşi roti privirea prin piața venețiană. El îşi dădu seama că ar fi vrut să facă nişte fotografii cu *smartphone*-ul, dar nu îndrăznea. Întoarse privirea spre deschiderea pieței, unde lucea aurie Adriatica.

— Ştii, acolo era odată o fîntînă arteziană minunată, începu Boris, prinzîndu-i privirea. Bajamontuša, aşa-i zicea. Eu n-am mai apucat-o, am văzut-o numai în poze. Au dinamitat-o comuniştii în patruzeci şi şapte, după ce au ocupat oraşul.

— De ce?

— Fiindcă era italiană, interveni Marina, apoi o spuse şi în engleză: Acolo, în fața pieței, era o *fontana* frumoasă, de pe vremea administrației italiene. Bajamontuša se numea, de la primarul Bajamonti. Boris tocmai spunea că a fost dinamitată de comunişti în 1947.

— De ce? întrebă şi Emilia.

— Ziceau că e fascistă. Şi ca să arate că acum ei sînt la putere. Iugoslavii. Partidul comunist.

— Marina e pe jumătate italiancă, simți el nevoia să

table, under the high arches of one of the red buildings, close to the former cinema Marjan. Emilia looked around the Venetian square. He realised she would have liked to take some snapshots with her smartphone, but didn't dare to. He turned his eyes to where the square opened up towards the shining golden Adriatic Sea.

"You know, there was once a wonderful spring fountain," Boris began, catching his eyes. "Bajamontuša, they called it. I was too young and only got to see it in pictures. The Communists blew it up in '47, after they took over the city."

"Why?"

"Because it was Italian," Marina spoke, then said it in English too: "There, in front of the square, was a beautiful *Fontana*, dating from the time of the Italian government. Bajamontuša it was called, from the mayor, Bajamonti. Boris was just saying that it was blown up by the Communists, in 1947."

"Why?" Emilia asked as well.

"They were saying it was fascist. And to show that they were then in power. The Yugoslavs. The Communist Party."

"Marina is half Italian," he felt the need to chip in, in

intervină, tot în engleză.

— Şi croată, preciză femeia. Familia noastră e aici de sute de ani

Comandară două beri – „Ožujsko“, preciză Boris, „o să vezi că-i bună, Vlade“ – şi două pahare de vin roşu „pentru fete“. Se lăsă tăcerea.

— Îmi pare bine că am fost la cimitir, îndrăzni el într-un tîrziu. Păcat că nu a venit şi Frane...

Lăsă propoziția în suspensie. Marina îl privi gravă, iar Boris îşi boți buzele într-o strîmbătură. Chelnerul apăru rapid şi le puse sticlele şi paharele dinainte.

— Voi v-ați mai întîlnit cu el?

— Da... din cînd în cînd, răspunse Boris, clipind des. Dar e... Frane are nişte probleme.

— Frane a fost rănit în război, interveni Marina, care tocmai îi explica ceva în engleză Emiliei.

Ce bine par să se-nțeleagă astea două! remarcă el. Dar ştia că nu de asta se teme. Marina continuă în engleză:

— Frane are necazuri, bietul de el! A fost rănit la picior.

English, as well.

“And Croatian,” the woman specified. “Our family has been here for hundreds of years.”

They ordered two beers – ‘Ožujsko’, Boris explained:

“You’ll see, Vlade, it’s great” – and two glasses of red wine “for the girls”. They all fell quiet.

“I’m glad we went to the cemetery,” he dared say at last. “Too bad Frane didn’t join us as well…”

He left that thought hanging. Marina looked at him gravely, and Boris wrinkled his mouth into a grimace. The waiter came around quickly and laid before them their bottles and glasses.

“Have you seen him recently?”

“Yes… from time to time,” Boris answered, blinking heavily. “But he’s… Frane has some issues.”

“Frane was wounded in the war,” Marina said, stopping just then from explaining something to Emilia in English.

“How well these two are kicking it off!” he thought. But he knew this wasn’t what he was worried about. Marina went on, in English:

“Frane’s seen better days, poor him! He was wounded

O rană urîtă. A rămas cu probleme. Are chestia aia, cum au soldații, stres post-traumatic...

— Are închipuiri, interveni Boris în croată. E greu de suportat, Vlade, crede-mă. Mi-e milă de el, l-am ajutat cît am putut cu medici, cu relațiile noastre, dar nu cred că... e greu de tot, înțelegi? Nu mai e ca înainte. Îl apucă aşa, cîte o nebunie, şi spune tot felul de ciudățenii. Şi se înfurie repede, iar atunci nu-l mai poți stăpîni. Nu se poate controla.

Frane. Cel mai echilibrat dintre toți, îşi aminti. Îi venea greu să creadă. Dar, la urma urmei, el nu fusese în război. Era doar erou al revoluției.

— Din cauza războiului?

— Da, îi zise Boris. Nici nu-l mai recunoşti. Dar toți ne-am schimbat după asta, adăugă meditativ, apucînd mîna Marinei şi strîngînd-o la piept. Şi-acum vin unii şi zic că veteranii trăiesc pe spinarea statului, că nu trebuie să li se mai dea bani şi că de ce au tratamente gratuite şi pensii. Ai văzut şi tu. Pule proaste, dacă nu erau veteranii ăştia, stăteau şi acum la mila Beogradului! Şi cînd mai vezi nişte cretini ca ăia de-acolo, futu-le mama lor...

in the leg. A nasty wound. He's got issues now. He's got that thing the soldiers get, posttraumatic stress…"

"He's seeing things," Boris chipped in speaking Croatian. "He's hard to put up with, Vlade, believe me. I pity him, we helped him as much as we could with the doctors, with our connections, but I don't think… it's just really hard, you know? He isn't like before. He sometimes snaps all of a sudden and says all sorts of weird stuff. And he gets cross in a second, and there's no stopping him then. He can't control himself."

"Frane. The most level-headed of the group," he remembered. He had a hard time believing it. But, after all, he hadn't been in a war. He was a mere hero of the Revolution.

"Is it because of the war?"

"Yes," Boris said. "You wouldn't even recognize him. But we've all changed after that," he added meditatively, taking Marina's hand and squeezing it to his chest. "But now some guys come and say veterans are sucking the blood of the state, that they shouldn't be given money and why should they get free health care and pensions. You saw them. Stupid pricks, if it hadn't been for those veterans, they'd still be at the mercy of Belgrade! And when you see such idiots as those three sons of

— Boris, Boris! se alarmă Marina. Gata, potoleşte-te. Idioți sînt peste tot. Idioți şi frustrați.

Boris tăcu şi îşi frămîntă o vreme buzele. Sorbi din bere, scoase un pachet de Rothmans şi începu pe un ton mai liniştit:

— Ştii, Vlade, odată am mers cu tata cu maşina pînă la Trieste, ca să cumpere nişte blugi şi alte chestii. Asta era imediat după independența Croației, nu începuse încă războiul.

În timp ce Boris vorbea, Marina îşi apropiase capul blond-auriu, tuns scurt, de cel al Emiliei şi îi traducea sau părea să-i traducă cîte ceva. Îi zîmbi recunoscător.

— Ei, şi deodată, cum mergeam pe şosea, ne apare o barieră în fața maşinii. Aşa, pur şi simplu, în mijlocul drumului. Tata a oprit, a ieşit din maşină şi am văzut cum vine spre el un soldat într-o uniformă ca a JNA-ului, dar fără însemnele iugoslave. Am coborît şi eu. „Ce-i asta?" a întrebat taică-meu. Soldatul era tînăr, cam de vîrsta mea, şi s-a intimidat, că tata are cîteodată un aer aşa, mai dur. A lucrat pe şantier cu muncitori de toate felurile şi trebuia să îi țină cumva în frîu. Pînă la urmă

bitches…"

"Boris, Boris!" Marina was frightened. "Enough, take it easy. There are idiots everywhere the eye can see. Frustrated idiots."

Boris fell silent and bunched his lips. He sipped his beer, took out a pack of Rothmans and began, on a softer tone:

"You know, Vlade, I once drove to Trieste with my dad, to buy some jeans and other stuff. This was right after Croatian independence, the war hadn't started yet."

As Boris was speaking, Marina moved her short, golden haired head closer to Emilia's, and was translating or appeared to be translating something. He smiled at her thankfully.

"So, suddenly, as we were driving, a barrier comes up in front of the car. Just like that, in the middle of the road. Dad stopped, got out of the car and I saw a soldier, in JNA uniform, but without distinguishing Yugoslavian badges. I got out as well. "What's this?" my dad asked. The soldier was young, about my age, and he was intimidated, because dad does sometimes have this harsher air about him. He's worked on a construction site, with all kinds of people, and has had to keep

soldatul ăla îi zice: „Ştiți, e controlul de frontieră“. „Ce frontieră?“ întreabă tata şi în clipa aia şi-a dat seama. Şi eu la fel. „A, în regulă“, a zis. „Boris, du-te şi adu paşapoartele.“ Era granița cu Slovenia, înțelegi? Adică nu era încă nici o vamă, nici o clădire, doar bariera aia, luată de pe undeva de la miliția rutieră, şi vreo patru soldați. Dar era graniță – acolo unde nu fusese nici o graniță. Sigur, ştiam că Slovenia îşi declarase prima independența, dar nu ne-am gîndit la... la amănunte din astea.

Se uită scurt la Emilia şi văzu că şi ea se uită la el. Ştia că ştie la ce se gîndeşte.

— Ei, continuă Boris, mă duc atunci şi aduc paşapoartele. Ce paşapoarte? Alea iugoslave, înțelegi? Că altele nu existau. Noi, croații independenți, arătăm paşapoartele Republicii Socialiste Iugoslave. Soldatul ni le cercetează cu o mutră serioasă, ni le dă înapoi, ne salută şi ne spune „Drum bun!“. N-avea nici ştampilă să ne pună, n-avea nimic. Numai controlul. A ridicat bariera şi am trecut. Din direcția cealaltă venea o maşină cu număr de Ljubljana şi tata a zîmbit aşa, amuzat. Mi-a zis:

tight rein on them some way. In the end that soldier says to him: “You know, the border control.” “What border?” my dad asked and then he realised. And so did I. “Oh, all right,” he said. “Boris, go get our passports.” It was the border with Slovenia, you see? Actually no customs at all, no building, just that road barrier, picked up somewhere by the traffic police, and then around four soldiers. But it was the border – where no border had been before. Of course, we knew Slovenia had proclaimed its independence first, but we hadn’t thought about... about such details.”

He gave Emilia a quick look and saw that she was also looking at him. He knew she knew what he was thinking.

“Well,” Boris went on, “so I go fetch the passports. What passports? The Yugoslavian ones, right? We had no others. Us, the independent Croatians, were showing passports issued by the Socialist Republic of Yugoslavia. The soldier takes a long, serious look at them, hands them back, nods to us and bids us “safe journey!” He had no stamps to put on them, he had nothing. Only the border control. He lifted the barrier and we left. A car with Ljubljana licence plates was driving from the

„Acum o să-i controleze şi pe slovenii ăia care merg în Croația. Şi ei tot paşapoartele iugoslave o să le arate". Da, păi ce altceva să arate? Şi pun pariu că şi el, soldatul, grănicerul, avea acasă tot un paşaport din ăla. Dacă stai să te gîndeşti, atunci părea aşa, o glumă: noi, croații, slovenii, sîrbii, ne prefacem că am pus nişte granițe, dar arătăm aceleaşi acte, din aceeaşi țară, despre care spunem că nu mai există, şi mergem mai departe. Zicem că ne facem fiecare țara noastră şi ridicăm nişte bariere. Ca nişte copii care se joacă. Dar mai tîrziu, cînd au murit atîția oameni pentru țările alea, oameni care şi-au dorit să trăiască în Croația, în Slovenia, în Bosnia, să aibă țara lor... nu-i o glumă, Vlade! De-aia m-au enervat aşa de tare golanii ăia de pe Riva. Şi obraznica aia mică! Ajla! Ai auzit? Pun pariu că-i dintre refugiații ăia din Bosnia, care au fugit de sîrbi, să nu-i măcelărească. E plin Splitul de refugiați, de *balija* care nu fac nimic, nici nu vor să facă nimic, numai cer ajutoare şi locuință şi mîncare şi trăiesc pe banii oraşului, că ei sînt refugiați. Hei, războiul s-a terminat demult, ştiți? Numai că acum nu vor să se întoarcă în satele lor prăpădite de-acolo, din curul lumii. Sigur, e mai bine în Split, la Adriatica. Dar atunci măcar ține-ți dracului gura aia de curvă proastă musulmancă şi nu începe cu mizeria de Iugoslavia! De

other direction, and dad smiled, amused. He told me: "Now they're going to check the Slovenians who are crossing into Croatia. And they're also going to show Yugoslavian passports." Yes, what else could they show? And I'll bet that he, the soldier, the border guard, had the same kind of passport at home. If you think about it, it seemed like a joke, back then: us, the Croatians, the Slovenians, the Serbs, we were all pretending to have set down some borders, but were showing the same papers, from the same country, which we said didn't exist anymore, and then we carried on. We said we'd all make our own country and put up borders. Like children playing a game. But later, when so many people died for those countries, people who wished to live in Croatia, in Slovenia, in Bosnia, and to have their own country… it's not laughing matter, Vlade! That's why I was so angered by those punks on the Riva. And the cheek that one had! Ajla! Did you hear that one? I'll bet she's one of those Bosniaks who fled the Serbs, who were going to slaughter them. Split is full of refugees, of do-nothing *balija*, they don't wanna do anything either, only ask for assistance and housing and food and live off the city, 'cause they're refugees. Hey, the war is over, been a long time, don't you

ce n-au stat în Iugoslavia, dacă asta voiau? Să fi rămas proasta dracului în Sarajevo sau de unde a venit... din Srebrenica, să i-o tragă la găoază Ratko Mladici!

Două femei de la masa alăturată întoarseră capul spre Boris, apoi se răsuciră repede înapoi.

— Boris, mai încet, zise Marina. Nu te mai aprinde aşa.

Nu ştia de ce, dar simți nevoia să-l zgîndăre:

— Pe Mladici l-au prins primăvara asta. Acum mai trebuie să-l găsească şi pe Gotovina.

— Taci naibii, Vlade! interveni Marina în croată.

— Să nu zici nimic de Gotovina! ridică Boris glasul, deja aţîţat. Ce ştii tu? Nu ştii nimic! Nu pricepi nimic! Gotovina e un

know? Just that now they don't want to go back to their run-down villages, back there at the end of the world. Of course, Split is finer, down by the Adriatic Sea. But then at least you keep your fucking Muslim mouth shut, and you don't go around spewing Yugoslavian bullshit. Why didn't they stay in Yugoslavia, if that's what they wanted? Fucking bitch should have stayed back in Sarajevo or wherever she came from… in Srebrenica, and have Ratko Mladici stuff her cunt!"

Two women at the next table turned their heads toward Boris, then quickly avoided his look.

"Boris, keep it down," Marina said. "Stop getting so worked up."

He didn't know why, but he felt the need to get him worked up just a little more:

"They caught Mladici this spring. Now they just have to find Gotovina."

"God damn it, Vlade, shut up!" Marina interjected in Croatian.

"Don't you dare say a word about Gotovina!" Boris raised his voice, taking the bait. What do you know? Nothing!

erou, aşa să ştii! Gotovina le-a tras-o sîrbilor peste bot pe unde i-a prins. Eu am slujit sub comanda lui şi sînt mîndru de asta, pricepi? N-am făcut nimic de care să-mi fie ruşine. Şi eu, şi Frane, şi... şi bietul Renato, ştii cum ne uitam la el? Ce om e ăla! N-o s-aveți voi, sîrbii, aşa un om nici într-o mie de ani!

— Nu-s sîrb! Ți-am mai zis, nu mă lua de sîrb. Zău aşa, Boris! N-am nici o treabă cu ce-a fost, adică ce-ați făcut voi în Iugoslavia.

— Sigur, în Iugoslavia, mîrîi Boris.

— Tu mai joci baschet? schimbă el vorba, încercînd să stingă subiectul.

— Din cînd în cînd, răspunse mai potolit Boris. Nu prea mai am timp de aşa ceva.

— Cu Frane?

— Nu, nu. Cu el nu mai... ți-am spus, acum cu el e mai greu. La toți ne-a fost greu, filosofă Boris.

— Pricep, dădu el din cap. Totuşi mie mi-ar plăcea să mă întîlnesc cu el. Îi aveți telefonul?

— Sigur că da, îl avem. Ținem legătura, aprobă cam fără chef Boris.

You don't get anything! Gotovina is a hero, so you know. Gotovina fucked those Serbs wherever he found them. I served under his command and I'm proud of it, do you hear me? I did nothing to be ashamed of. Myself, and Frane and… and poor Renato, do you know how we used to look at him? What a man he was! You, Serbs, will never get one in a thousand years!"

"I'm no Serb! I've told you, don't take me for one. Come now, Boris! I have nothing to do with what was here, I mean with what you guys did in Yugoslavia."

"Sure, in Yugoslavia," Boris groaned.

"Do you still play basketball?" he changed topics, trying to extinguish the flames of the topic."

"Seldom," was Boris' softer answer. "I don't really have time for that anymore."

"With Frane?"

"No, no. With him I don't… I've told you, now it's harder with him. It was hard on all of us," Boris philosophized.

"I get it," he nodded. "Still, I'd like to meet him. Do you have his phone number?"

"Of course we do. We keep in touch," Boris said, giving a disheartened nod of approval.

Unul dintre telefoanele de pe masă sună chiar atunci. Marina întinse mîna şi răspunse. După un schimb scurt de cuvinte în croată, lăsă iar *smartphone*-ul pe fața de masă albă.

— Giulia, explică ea în engleză. E cu Alexandru la Bačvice. Zicea că l-a învățat să joace *picigin*, zîmbi ea uşor.

Văzu că femeia are fața mai destinsă şi că zîmbetul acela mic, uşor pieziş, al ei nu-şi pierduse farmecul. În schimb Boris se încruntă. Îi ştia încrețitura aia a frunții de-atunci, de la Discotheque Shakespeare.

— E totul bine, adăugă Marina. Vrei telefonul lui Frane?

Dădu din cap:

— Da, sigur.

Trebuia.

— Să ai grijă cînd începe să-ți spună aiurelile alea ale lui, îl avertiză Boris. Să nu-l contrazici. Să nu-l enervezi.

— Ce aiureli?

— Ei, o să-ți dai tu seama, strecură Boris, coborînd vocea.

Just then, one of the mobile phones that were on the table started ringing. Marina leaned forward to get it. After a short exchange in Croatian, she put the *smartphone* back on the white tablecloth.

"Giulia," she explained in English. "She's with Alexandru on the Bačvice. She said she was teaching him how to play *picigin*," she smiled softly.

He could see that the woman's face was more relaxed and that the small, slightly slanted smile of hers had not lost all of its charm. Boris, meanwhile, frowned. He remembered his frown from back then at the Discotheque Shakespeare.

"It's all right," Marina added. "Do you want Frane's phone number?"

He nodded:

"Yes, sure."

He had to do it.

"Be careful when he starts spewing that crap of his," Boris warned him. "Don't contradict him. Don't aggravate him."

"What kind of crap?"

"Oh, you'll see for yourself," Boris said in a low,

Simți iar o răceală pe spinare. Culese sticla de bere de pe masă şi sorbi lung. Îşi mai aprinse o țigară. Se uită la Marina, care tăcea, cu privirea coborîtă spre dalele lucioase ale Rivei. O să aibă grijă. Întinse mîna spre Emilia şi i-o puse în poală, pe coapsa acoperită cu fusta de mătase. Ea i-o strînse, deşi nu pricepuse nimic din ce vorbiseră ei la sfîrşit. Îşi dădu seama că nici el nu pricepea prea multe. Se uită la promenada însorită, pe care se plimbau oameni fără griji, în lumina caldă a Adriaticii. Nu era bine să scormoneşti prea mult sub decorul ăsta de paradis pămîntesc. Vii, iei ce ți se oferă, pleci şi-i laşi cu fîntînile lor dinamitate, cu ustaşii şi partizanii care se măcelăresc unii pe alții şi dup-aia sînt îngropați cap la cap. Cu obsesiile lor despre sîngele sîrbesc şi sloven şi croat şi bosniac. Cîteodată ai impresia că-s țicniți, că îi poate apuca oricînd nebunia.

* * *

— S-ajungem naibii odată, să scap de rochia asta!

conspirative voice.

Again, he felt a cold shiver on his spine. He picked up the beer bottle from on the table and took a long sip. He lit another cigarette. He looked at Marina, who was silent, with her gaze lowered over the glistening stone tiles of the Riva. "He would." He stretched his hand toward Emilia and placed it on her lap, on the thigh covered by the silk skirt. She took hold of it, although she had not understood anything from what they had said towards the end. He realised that he himself couldn't make out what that had been about. He looked at the sunny promenade, where people strolled carelessly in the warm light of the Adriatic Sea. One should not rummage too much under this Earthly paradise setting. You come, take what is offered to you, leave and let them be, with their blown-up fountains, their mutually-massacring ustashi and partisans who are buried head-to-toe. With their obsessions about Serbian blood and Slovenian blood and Croatian blood and Bosnian blood. Sometimes you get the feeling that they're lunatics, that anytime, anything could take over them.

* * *

"Oh won't we get there sooner so I can take this damn

bombăni Emilia. Ție nu ți-e cald?

— Ba cum să nu, îi răspunse cu o voce indiferentă. Uite ce soare îi.

Depășiră chioșcurile cu suvenire și cele cîteva tarabe cu fructe înșirate de-a lungul trotuarului.

— Îmi plăcu de croata asta, de Marina, comentă Emilia. De ea ai fost îndrăgostit, așa-i?

— Ei, îndrăgostit! Pe vremea aia…

Bîjbîi după cuvinte.

— Cît aveam? Nouășpe ani. Eram un puști, ce, nu ții minte? Voiam să mă îndrăgostesc.

— Și era o fată din străinătate, adăugă Emilia.

— Da, era din Iugoslavia. Occidentul nostru.

Emilia tăcu puțin, dar el știa că nu terminase.

— E fată de treabă, conchise ea. Și necăjită. Ai văzut? Arată așa de îmbătrînită… Parcă nici n-ar fi de vîrsta noastră.

— Mai tînără, preciză el. Cu doi ani.

— Da, vezi? Păcat de fra-su. Arăta tare frumușel în fotografia aia. Cum s-au omorît și ăștia aici… ca la noi, la revoluție!

— Era de milioane Renato.

dress off!" Emilia mumbled. "Aren't you hot?"

"Sure I am, he answered indifferently. With such a sun…"

They passed by the souvenir shops and the few fruit stalls that lined the sidewalk.

"I liked this Croat, Marina, Emilia commented. It was her that you were in love with, was it not?"

"In love is too much. Back then…"

He was at a loss for words.

"How old was I? Nineteen. I was a kid, what, don't you remember? I wanted to fall in love."

"And she was a girl from abroad," Emilia added.

"Yes, she was from Yugoslavia. Our West."

Emilia was silent for a bit, but he knew she wasn't done.

"She's a nice girl," she concluded. "And so miserable. Did you see? She looks so old… It's as if she weren't our age."

"Younger, in fact," he specified. "Younger by two years."

"Yes, see? What a shame, with her brother. He looked really charming in that photograph. These people here, how they killed each other… like us, during the Revolution!

"Renato was a treasure."

Chiar era. A fost.

— Auzi, Vlade? reluă Emilia pe alt ton.

Ciuli urechile.

— Tu chiar ai crezut că fetișcana aia, fiică-sa… ai crezut că era ea?

Rîse stînjenit și-și trecu mîna prin păr. O dată, de două ori. Măcar îl mai avea, se gîndi, amintindu-și de Boris.

— Tu știi ce seamănă?!... Nu îți dai seama acum, că n-ai văzut-o cînd… dar de departe, cum m-am uitat, chiar mi s-a părut că… E aiurea, dar pentru o clipă mi s-a părut că am făcut un salt în timp.

Rîse jenat.

— Știi, ca în filmele alea cînd te trezești deodată în trecut. Recunoști locul, recunoști oamenii, numa' că te prinzi că-s de demult, de cînd erai mai tînăr… mai mic. Nu, nu rîde de mine, că n-am crezut-o pe bune. O secundă, poate. A fost așa, un șoc. De-aproape se vede că nu-s chiar la fel.

— Serios? Se vede? zîmbi ușor Emilia. Chiar cînd stau una lângă alta?

He really was. Had been.

"Vlade? Emilia started again."

He listened with intent.

"Did you really believe that the little girl, her daughter… Did you believe it was her?"

He laughed abashedly and put his hand through his hair once. And again. At least he still had his, he thought, remembering Boris.

"Do you know how much they look alike?!... You can't, you didn't see her when… but from far away, from where I was, I really thought that… It's stupid, but for a moment I thought I had made a leap in time."

He laughed, embarrassed.

"You know, like in those movies where you suddenly wake up in the past. You recognize the place, the people, just that you know they're from times past, when you were younger… smaller. No, don't laugh at me, I didn't really believe it. For a second, maybe. It was like a shock. But from a small distance you can tell they're not the same."

"Really? You can?" Emilia smiled slightly. "Even when they're right next to each other?"

Nu-i băgă în seamă înțepătura.

— Chestia e că… Emi, chestia e că mă așteptam s-o întîlnesc, știi? Adică nu pe ea, zise repede. Pe ei, pe toți. Am avut o bănuială, o… o presimțire, în pula mea! De cînd ai zis tu că vrei la Split, că să vezi și tu Splitul.

— Te luam la mișto, îi zise Emilia, privind atentă. Și mă gândeam că ar fi un loc fain. Nu credeam c-o s-o iei așa în serios.

— Na, am luat-o, ce să-ți zic acum?

Era încurcat. Vîrî mîna în buzunarul pantalonilor și culese un obiect rotund, cît o monedă mai mare. Îl stecurase acolo aseară, cu gîndul să, adică cu o idee vagă că ar putea să-l ia cu el. Acum îl scoase și îl privi: un nasture alb, neted și lucios, cu patru găuri mari și o bordură netedă. Se uită la Emilia și se strîmbă.

— Uite, ține!

Femeia îl luă și îl întoarse nedumerită pe o parte și pe cealaltă.

— Ce-i cu asta?

— Hai să trecem strada. Ai grijă.

He didn't think much about this jab.

"The thing is… Emi, the thing is I had expected to meet her, you know? I mean not her," he added quickly. "Them, all of them. I had a hunch, a kind of… a feeling about it, what the fuck! Ever since you said we should go to Split so you could see it too."

"I was messing with you," Emilia said, watching him closely. "And I was thinking it's a cool place. I didn't think you'd take it so seriously."

"Well I did, what can I say?"

He was confused. He took a round object, as large as a coin, from one of his pockets. He had slipped it there the previous night, thinking, well… with a vague idea of bringing it with him. Now he took it out and looked: a white button, smooth and shiny, with four big holes and a smooth margin. He looked at Emilia and frowned.

"Here, take this!"

The woman took it and turned it on both sides, confused.

"What's this?"

"Let's cross here. Careful."

Traversară prin dreptul portului și urcară o pantă lină. Trecură peste un pod ce acoperea linia ferată. Pe sub ei, răsărind din tunelul de dedesubt, hurui un tren ce tocmai intra în gară. Locomotiva șuieră lung și frînă cu scîrțîit de osii și pufnete pneumatice. Coborîră podul și ajunseră în fața unei clădiri înalte, cu un aer oficial, păzită de un soldat în uniformă de gardă.

— Știi, mai e ceva. Nu ți-am spus pînă acum. N-am spus la nimeni. Dar dacă tot am ajuns pînă aici, ce mai contează?

Glasul lui era nesigur, ceea ce-l înfurie. Transpirase puternic, probabil din cauza căldurii și a berilor băute cu Boris.

— M-am gîndit eu, susură Emilia cu o voce joasă. Prea era mare prietenia asta a voastră. Și parcă nu-i chiar așa cum trebuie. Cît v-ați cunoscut voi? Cinci zile? Șase?

— Șase, preciză Vlad. Te-ai gîndi pe dracu'!

— Boris ăla nu părea prea prietenos, continuă ea imperturbabilă. Aveți voi ceva de-mpărțit, mi-am dat eu seama.

They crossed the street in front of the port and went up a smooth slope. They crossed a bridge going over the railway tracks. Under them, rising from the tunnel beneath, a train just arriving in the station rattled. The locomotive gave a long hiss and slowed down with a sharp scratch of the hot bearings and with pneumatic puffs. They got off the bridge and arrived in front of a tall building, with an official air, guarded by a uniformed soldier.

"You know, there's something else. I haven't told you until now. I haven't told anybody. But if we got to this point, what the hell?"

His voice was uneasy, which angered him. He had sweated profusely, probably because of the heat and because of the beers he had had with Boris.

"I could tell," Emilia whispered. "Your friendship was just too strong. It just didn't seem right. How long did you know each other? Five days? Six?"

"Six," Vlad specified. "The hell you could tell!"

"That Boris fellow didn't seem too friendly," she went on, unperturbed. There's something between the two of you, I could tell."

— Boris e frustrat, pufni el. Știe că dacă eram aici și nu plecam înapoi…

Se opri. Discuția aluneca într-o zonă periculoasă – alta decît cea spre care voia s-o îndrepte. Să-i spună? Se opri. Emilia îl privea și ea nemișcată și învîrtea între degete nasturele alb.

— L-am adus cu mine de la Timișoara, arătă el spre nasture. Voiam să i-l dau Marinei. Să-și amintească. Așa cred.

— Să-și amintească acum, cînd e cu bărba-su, de vremea de cînd era gagica ta? se miră Emilia.

— Nu, nu asta. Și n-a fost chiar gagica mea. Să-și amintească, nu știu ce. Să mă recunoască, cred.

— Aha, ca-n filme, comentă serioasă Emilia. Te întorci în trecut și-i dai înapoi nasturele. Sau mănușa. Medalionul cu poza ei de cînd era bătrînă, adică de cînd o să fie bătrînă. Întoarce-te la mineee…

— Hai, Emi, ce naiba! Nu-s chiar așa de penibil. Recunosc, nu mai îmi dau seama ce aveam în cap. Ăsta,

"Boris is frustrated," he scoffed. "He knows that, if I had been around, if I had not gone back…"

He stopped. The conversation was slipping into a dangerous area – one different from what he wanted to see. Should he tell her? He stopped. Emilia was standing still, looking at him, playing with the white button between her fingers.

"I brought it with me from Timișoara," he said, pointing towards it. "I wanted to give it to Marina. So she'd remember. I think."

"So she'd remember now, when she's with her man, the time when she was your girlfriend?" Emilia wondered.

"No, not that. And she wasn't really my girlfriend. No, just remember something, I don't know what. Recognize me, maybe."

"Aha, like in the movies," Emilia commented sternly. "You go back in time and hand her the button back. Or the glove. The medallion with her picture from when she was old, I mean from when she will be old. Come baaack to me!"

"Come on Emi, what the… I'm not that pathetic. It's true, I can't tell what I was thinking. This, the button, was a link. To

nasturele, era o legătură. Să-și mai amintească o dată de atunci. Da, cre' că-i cumva așa. Ceva de genul.

— Ceva ce-ați făcut voi doi? întrebă încet Emilia.

Nici prin cap nu-i trecea.

— Ceva ce am făcut noi cinci, preciză el anevoie. Dar azi, la cimitir… Ai văzut și tu, Emi. Ai văzut-o.

Emilia dădu din cap.

— Biata de ea.

— Aș fi fost un cretin s-o zgîndăr cu povestea aia. Și-așa n-a mers prea bine. Cu Boris și tot restul.

— Mi-a explicat ceva Marina. Tu și Boris aveți o problemă.

— El are, că-i bou.

Flutură o mînă prin aer.

— Un bou croat. Dar nu-i asta chestia. Vrei să-ți spun? se avîntă deodată, ca și cum s-ar fi apucat în apă de pe o trambulină.

Emilia îl apucă de mînă, ca să-l mai potolească. Și palma îi era transpirată și rece. Probabil că nu-l văzuse niciodată atît

remind her once again of back then. Yes, I believe it was like that, something like that."

"Remind her of something you two did?" Emilia asked softly.

He wouldn't dare think of that.

"Something the five of us did," he specified with some difficulty. "But today, at the cemetery… You saw it too, Emi. You saw it."

Emilia nodded.

"Poor girl."

"I would have been a jack-ass to rake up old wounds. It was awkward as it was. With Boris and everything else."

"Marina did explain it to me a little. You and Boris have an issue."

"He does, he's an idiot."

He waved a hand to dismiss everything.

"An idiotic Croat. But that's not the thing. Should I tell you?" he plunged forward, as if jumping into the water from onto a trampoline.

Emilia took his hand to calm him down. And his palm was sweaty and cold. She had probably never seen him so

de agitat și descumpănit. Nu, nu. Sau, poate, în seara cînd scrisese porcăria aia de recomandare pentru revoluționarul securistului ăluia bătrîn. Și cu Romeo, acum cinci ani. Nu erau cele mai bune amintiri cu ea.

Înghiți un nod și strînse pumnul pînă cînd Emilia gemu de durere. Icnetul ei îl trezi.

— Emi, Emi, draga mea! începu pe un ton pe care nu și-l mai auzise de mult. Ții minte cînd ți-am zis odată că am nevoie de tine? Atunci, la spital.

— Și eu de tine, Vlăduleț, îngînă ea și își lipi capul de umărul lui. Da, țin minte.

— Dacă o fi să cad vreodată, dacă mă prăbușesc, să rămîi lîngă mine, să mă ții. Ca în melodia lui Billy Idol.

— *Catch my fall*, îi șopti Emilia, de-acum speriată.

— Da, *catch my fall*. Acum trebuie să mă ții, Emi. Dacă poți.

agitated and disconcerted. No, never. Or, maybe, that night when he had written that rotten recommendation for that old collaborator's supposed revolutionary. And with Romeo, five years before. Not their finest memories together.

He swallowed and clenched his fist until Emilia moaned in pain. The sound woke him from his reverie.

"Emi, Emi, my dear!" he began on a tone he had not heard in a long time. "Do you remember when I once said I needed you? Then, at the hospital."

"I needed you too, my dear Vlad," she said the same thing and rested her head on his shoulder. "Yes, I remember."

"If I am ever to fall, if I fall down, you must stay near me, you must hold me. Like in Billy Idol's song."

"*Catch my fall*," Emilia whispered to him, by now growing concerned.

"Yes, *catch my fall*. Now you have to hold me, Emi. If you can.

Interviu cu Radu Pavel Gheo

Ștefan Mălaimare: Într-un interviu spuneai că nu faci diferențe între autori români și străini, că nivelul este *deja* comparabil și că unii autori români sunt *cel puțin* la același nivel cu autorii de top din străinătate. De ce *deja*? Din cauza vizibilității crescute?

Radu Pavel GHEO: Mă refeream la nivelul estetic, la valoarea intrinsecă a unor cărți și autori autohtoni, care sînt comparabile cu cele apărute în alte țări, inclusiv în marile culturi – de limbă engleză, germană, spaniolă etc. Vizibilitatea e de fapt problema, piedica, la fel ca în toate culturile mici. Percepția imediată a unui autor la nivel mondial e determinată de foarte mulți factori, iar valoarea sa și a scrierilor sale nu e tocmai elementul hotărîtor. Limbile de cultură mică au vizibilitate mică. Dar asta nu afectează valoarea intrinsecă a unei cărți, chiar dacă ea nu ajunge să fie tradusă și receptată la nivel global. Există cărți extraordinare care nu se traduc niciodată, nu ies din spațiul lingvistic propriu, nu sînt cunoscute decît de publicul local, dar asta nu le scade calitatea.

Interview with Radu Pavel Gheo

Ștefan Mălaimare: In an older interview[1] you said that you don't differentiate between Romanian and foreign writers, that the level is *already* comparable and that some Romanian authors are *at least* on a par with top authors from abroad. Why do you say *already*? Because of increased visibility?

Radu Pavel GHEO: I was talking about the aesthetic level, the intrinsic value of some national books and writers, which are comparable to books published abroad, including in major cultures – the English-, German-, Spanish-speaking cultures and so on. The visibility is, in fact, the problem, the hurdle, as with all small cultures. The immediate reception of an author on a global scale is determined by many factors, and his value and his works' value is not really the decisive factor. Languages of small cultures have small visibility. But that does not affect the intrinsic value of a book, even if it doesn't get to be translated and read globally. There are extraordinary books that are never translated, that never leave their own linguistic area, that only receive local recognition, but this does not reduce

[1] https://www.bookaholic.ro/biblioteca-de-scriitor-radu-pavel-gheo.html

În cazul literaturii valoarea și vizibilitatea nu sînt decît rareori echivalente.

Ș.M.: În același interviu ai spus că o carte ar trebui tradusă *măcar la 20 de ani*. Ești și traducător literar. De ce are nevoie o cultură de traduceri noi din opere vechi? Nu ar trebui ca traducerea să reflecte stilul contemporan cărții?

GHEO: Asta e o discuție lungă și complicată, unde se pot isca ușor polemici traductologice. Uite, George Volceanov a lansat un proiect colectiv de retraducere a lui Shakespeare, optînd pentru actualizarea limbajului shakespearian și adecvarea lui la contemporaneitate. Alți traducători preferă să folosească o română vag arhaizantă, ca să sugereze (să insinueze) astfel vechimea textului, distanța istorică dintre noi și Shakespeare. Ambele opțiuni sînt la fel de bune atîta vreme cît rezultatul e bun. Dar fiecare în parte e o *altă* traducere. Și avem nevoie mereu de alte traduceri.

Și-apoi am observat un lucru evident atunci cînd am tradus *Fiesta* lui Hemingway și am recitit și vechea traducere,

their quality. With literature, value and visibility are only rarely equivalent.

Ș.M.: In the same interview you were saying that a book should be translated *at least once every 20 years*. You're also a literary translator. Why does a culture require new translations of old texts? Shouldn't the translation reflect the style contemporary to the book?

GHEO: This would be a long and complicated discussion, which could easily give birth to translation polemics. Take George Volceanov's project – he started this collaborative Shakespeare re-translation project, opting to bring the Shakespearean language into the present and adapting it to contemporaneity. Other translators prefer to use a vaguely archaic Romanian, to suggest (or insinuate) the age of the text, the historical distance between Shakespeare and us. Both options are equally valid as long as the result is a good translation. But each of them, taken separately, is *another* translation. And we always need other translations.

And then, I noticed something obvious when translating Hemingway's *Fiesta* and re-reading D. Mazilu's 1968

cea a lui D. Mazilu, din 1968. E o traducere bună, chiar foarte bună, și se poate citi cu ușurință și azi, dar e marcată lingvistic de trecerea anilor. Are cuvinte, expresii care azi sună vetust – nu pentru că ar fi adecvate la momentul apariției originalului american, ci pentru că sînt specifice momentului traducerii în spațiul românesc.

Nu poți judeca o traducere ca pe un original. Traducerea unei opere literare are o altă poziție și o altă funcție decît o are opera originală în cultura (și limba) căreia îi aparține. Ce ne-am face dacă am avea, să zicem, doar traducerea lui Coșbuc din *Divina Comedie*? O traducere foarte bună, mi-a spus-o o prietenă italienistă. Totuși ne mulțumim azi, în 2017, cu o traducere din Dante de secol XIX? Limba română – și nu doar româna, toate limbile – se schimbă permanent, e într-o perpetuă transformare, chiar dacă noi nu observăm asta, fiindcă sîntem în interiorul ei, în șuvoiul care curge. Traducerile sînt făcute pentru publicul de acum, de un traducător care trăiește azi și folosește resursele lingvistice actuale pentru a adecva cît mai bine opera originală la momentul de față și la publicul pe care îl vizează. O traducere românească de secol XIX din Shakespeare mai degrabă îi îngreunează cititorului contemporan accesul la creația lui

translation. It's a good translation, a very good one really, and it reads well even today, though it has, over the years, become linguistically marked. It has some words and expressions which sound antiquated – not because they weren't appropriate for the time of the publication of the original American version, but because they belong to the time of the Romanian translation.

You can't judge a translation like an original. The translation of a literary work has a different position and function than those of the the original work in the culture (and language) that it belongs to. What would we do if we only had, for example, George Coșbuc's translation of *The Divine Comedy*? A very good translation, I am told by a friend who's an Italianist. But still, can we be content, in 2017, with a translation of Dante from the 19th century? The Romanian language – and not just Romanian, but all languages – is in constant change, a perpetual transformation, even if we don't notice it, being a part of it, of the stream as it flows. Translations are made for the present public, by a translator who's alive today and who uses the current linguistic resources to adapt, as well as he can, the original work to the present moment and to the public which it targets. A nineteenth-century Romanian translation of

Shakespeare. De fapt îi spune mai multe despre limba română din secolul al XIX-lea.

Dar există aici, în seria necesară de traduceri din operele canonice ale literaturii universale, și un avantaj față de originale, unul care compensează faptul că... sînt traduceri, importuri culturale, transpuneri dintr-o altă cultură: pot fi actualizate permanent. În plus, așa avem șansa unor traduceri cît mai bune sau din ce în ce mai bune.

Ș.M.: *Pentru noi, cărțile sunt obiectele cele mai valoroase, deși evident ca din punct de vedere financiar nu reprezintă o avere.* Vorbești despre anticariate, cumpărat/furat cărți, un cuplu care-și contopește bibliotecile. Ce rol au avut bibliotecile publice în viața și în meseria ta?

GHEO: Cu bibliotecile publice am avut o relație ambiguă. În copilărie, la gimnaziul unde învățam exista o bibliotecă școlară, care însemna cîteva dulapuri mari cu geamuri de sticlă și cu rafturi pe care erau înșirate cărți – în general pentru copii. Dulapurile acelea nu se deschideau

Shakespeare rather burdens the contemporary reader's access to Shakespeare's creation. In fact, it tells the reader more about nineteenth-century Romanian language.

But there is an advantage here, in the necessary series of translations from the canonical works of universal literature, an advantage which makes up for the fact that… they are, after all, translations, cultural imports, transpositions from another culture: that they can be permanently updated. Moreover, this way we have a chance to have better and better translations.

Ș.M.: *For us, books are the most valuable objects, although obviously from a financial standpoint they are not worth a fortune.*[2] You speak here of second-hand bookshops, buying/stealing books, a couple whose personal libraries come together. What role have public libraries played in your life and work?

GHEO: I've had an ambiguous relationship with public libraries. In my childhood, the middle school that I went to had its own library, which, really, meant a few large cupboards with glass windows and shelves with, generally, children's literature. Those cupboards almost always remained closed: I

[2] https://www.bookaholic.ro/biblioteca-de-scriitor-radu-pavel-gheo.html

aproape niciodată: doar stăteam și mă uitam tînjitor la ele, dar nici vorbă să pot împrumuta vreo carte. Nu știu de ce.

Din fericire, acolo, în comună (fiindcă eu am mers la gimnaziu în reședința de comună, în satul învecinat, făceam naveta zilnic cîțiva kilometri) exista o bibliotecă comunală, așa cum o cereau comandamentele de partid: să educăm clasa muncitoare și țărănimea. Din nefericire, țărănimea nu se putea educa, fiindcă și biblioteca asta era permanent închisă. Nu avea un post permanent de bibliotecar, ci doar o sală mare cu rafturi de cărți prăfuite, undeva în sediul primăriei. Aici însă am avut puțin noroc, fiindcă bibliotecara – adică persoana care avea cheia de acolo și primea un mic spor de salariu pentru asta – era diriginta mea de la școală, o profesoară de matematică foarte bună și care mi-a înlesnit accesul acolo. Altfel spus, mă rugam de ea zilnic, iar o dată sau de două ori pe săptămînă mă lăsa vreo oră acolo, în sala aia imensă, în care nu mai călca nimeni, ca să-mi aleg cărți de citit. Luam așa, vreo 10-20, și le căram la mine în sat cu plasa de pînză. Cînd le terminam, le duceam înapoi și mai încolo, cînd diriginta-bibliotecară avea timp, mă ducea să iau altele.

only looked at them, languishing but never thinking I could actually borrow one. I'm not sure why.

Fortunately, in our commune (because I went to middle school in the main village of the commune, in our neighbouring village, I commuted daily for a few kilometres) we had our communal library, just as the party directives requested: to educate the working class and the peasantry. Unfortunately, the peasantry could not educate itself, because this library too was always closed. It didn't have a permanent librarian; it only had a big room with dusty books on shelves, somewhere in the town hall. With this library I was a little luckier, because the librarian – that is to say, the person who had the key and would get a bonus for this – was my homeroom teacher, a very good maths teacher who also facilitated my access into that room. In other words, I begged her daily to let me in that huge room, where nobody ever went, for at least an hour, and this would happen once or twice a week. I would choose some books to read, about ten to twenty, and carry them to my village in a linen bag. When I finished them, I returned them and, whenever the homeroom teacher-librarian had some time to take me, I got some other books.

În liceu, la Timișoara, a fost tot cam așa. Exista o bibliotecară, dar nu era tot timpul acolo (am impresia că avea norma de lucru împărțită la mai multe școli). Iar la Biblioteca Județeană din Timișoara ajungeam mai greu, dar am fost și acolo: în sălile de lectură întunecate, la secția de împrumut, unde întotdeauna mi se părea complicat să împrumuți o carte sau nu găseai ce căutai..

E drept că toate astea se întîmplau în perioada comunistă. Acum biblioteca aceea comunală nu mai există. În schimb Biblioteca Județeană s-a modernizat – nu-i de mirare, doar e plasată în Timișoara, spre deosebire de cealaltă, aflată într-un sat, adică în zona întunecată a culturii oficiale.

Oricum, eu am rămas, cum ziceam, într-o relație ambiguă cu bibliotecile publice. Nu mă bazez pe ele. Nu sîntem în America. Probabil că din acest motiv am încercat să-mi fac o bibliotecă personală cît mai cuprinzătoare: pentru ca, atît cît e posibil, să nu depind de alte biblioteci.

Ș.M.: Ai recomandat literatura română pentru *contactul imediat*, o înțelegere *mult mai ușoară* a lumii, chiar dacă se vorbește despre alte perioade din istoria noastră. Dar *Disco*

When I was a highschool student in Timișoara, things were very similar. There was a librarian, but she wasn't there all the time (I believe she was working in more than one school). And I rarely got to the Timișoara County Library, but I went there too: the dark reading rooms, the borrowing section, where it always semeed so complicated to borrow a book or to find what you were looking for…

It is true that all this was during Communism. Now, that communal library is no more. On the other hand, the County Library was modernised – naturally, because it's in Timișoara, while the other one was in a village, that is to say in a dark area of official culture.

Anyway, I have remained, as I was saying, in an ambiguous relationship with public libraries. I don't rely on them. This is not America. Maybe that is why I have tried to build a comprehensive personal library: so that I would rarely have to depend on other libraries.

Ș.M.: You have recommended that Romanians read Romanian literature for the *immediate contact*, a *much faster* understanding of the world, even if the books are about the eras

Titanic, cu muzica rock, *sîrbo-croata* uneori fără traducere, Iugoslavia și Banatul (altundeva, apropo, ai spus de dreptul de a ieși, o dată pe lună, la cumpărături în Iugoslavia. Nu știam – cum era?), care ți-a luat câțiva ani de documentare spune nu doar despre noi. Sau, spune despre noi într-un context balcanic. Romane se scriu în literatura noastră și din alte țări, Germania spre exemplu. Cum vezi tendințele de azi, scriitorii și tematicile și lumile pe care le descriu, în ce alte literaturi ai un *contact imediat*? Poți înțelege global literatura română?

GHEO: Să răspund mai întîi la paranteză: da, în perioada comunistă exista un acord al Republicii Socialiste România cu R.S.F. Iugoslavia, precum și unul cu Republica Ungară, poate și cu alți vecini, asta nu mai știu, dar cu cele două, sigur. Locuitorii din zona de graniță (pe o distanță de 50 de kilometri, mi se pare) puteau vizita țara vecină pentru așa-numitul „mic trafic", comerțul cu mărunțișuri. De 12 ori pe an, maximum trei zile (sau două?) la o ședere. Așa aveau acces cei din vecinătatea Iugoslaviei la mărfuri occidentale, care în Iugoslavia se găseau

that came before us. But *Disco Titanic*, with its rock music, sometimes untranslated *Serbo-Croatian,* Yugoslavia and the Banat (by the way, in another interview you were talking about the right, once a month, to go into Yugoslavia for shopping. I didn't know about that – what was it like?), which has taken you years of research, tells not only about us. Or, it tells about us in a Balkan context. Novels are being written in our literature in other countries too, like Germany for example. How do you see today's trends, writers and themes but also the worlds they talk about – what are the literatures that you have *immediate contact* in? Can we understand Romanian literature globally?

GHEO: Let me first answer the paranthesis: yes, in Communism there was an agreement between the Socialist Republic of Romania and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and also between us and the Republic of Hungary – and maybe other neighbors too, I can only speak with certainty about these two. The people who lived near the border (up to a distance of about 50 kilometres, I believe) could visit the neighboring country for the so-called 'small trade', the selling of trifles. Twelve times a year, at most three (or was it two?)

din belșug.

Cît despre poziția literaturii române în contextul global, nu știu ce să zic. E cea care e. Bariera limbii și a prestigiului cultural (fiindcă nu sîntem totuși o cultură foarte vizibilă, spre deosebire de cea maghiară, de exemplu) ne limitează circulația. Dar cred că un scriitor nu trebuie să se străduiască să scrie ceva „global". Orice e uman, profund uman, e și universal. Uite, ai pomenit de *Disco Titanic*. Eu n-am scris cartea asta ca să încerc o deschidere spre un alt public decît cel românesc și nici ca să fie citită exclusiv de români. Cînd scriu, nu-mi bat capul cu asta, ci mă gîndesc la un cititor generic, Cititorul Ideal, dacă vrei.

Altfel, războiul din fosta Iugoslavie face parte, într-un fel, din lumea mea, din lumea asta de aici, de lîngă graniță, cea a vecinătăților imediate. E o temă care m-a obsedat și care i-a obsedat mult și pe bănățeni. E o temă sensibilă, care i-a atins cumva direct. Ca dovadă, cartea asta m-a făcut mai cunoscut în Timișoara decît toate cele dinainte – inclusiv *Noapte bună, copii!*. Are o temă balcanică (deși mă tem că, de exemplu, croații n-ar fi

days per stay. This is how people around Yugoslavia had acces to Western goods, while you could still find these in abundance in Yugoslavia.

As regards the position that Romanian literature has in a global context, I'm not sure. It is what it is. The language barrier and the cultural prestige (because, after all, we are not a very visible culture, unlike Hungarian culture, for example) limit our circulation. But I think a writer should not strive to write 'globally'. Anything human, profoundly human, is also universal. Take *Disco Titanic*, since you brought it up: I didn't write this book to try to break into a different public, but neither did I write it exclusively for the Romanian one. When I write, I don't think about that, I just consider the generic reader, the Ideal Reader, if you will.

Besides, the war in the Former Yugoslavia is, in a way, part of my world, of this world here, near the border, the world of immediate vicinities. It's a theme that has obsessed me and that has long obsessed people from Banat in general. It's a sensitive one, which has somehow touched them directly. As proof of this, the present book has made me more of a familiar figure in Timișoara than have all the others that came before it –

de acord cu o asemenea încadrare geografică), dar asta doar în sensul strict. Războaiele din fosta Iugoslavie au șocat întreaga Europă, fiindcă mulți le-au simțit nu ca pe un conflict balcanic, ci ca pe altceva, ceea ce și erau: o izbucnire a urii sub forma etnonaționalismelor, o dezlănțuire, sub un pretext tare, a bestiei din om. Iar asta e ceva universal, la fel ca iubirea și moartea. N-aș vrea să teoretizez, dar nu cred că există tematici sau rețete de succes global – adică există, dar nu sînt de durată.

Despre tendințele din literatura mondială îmi vine greu să spun lucruri relevante. Am remarcat, parcă, în zona editorială de limbă engleză, o anumită tendință de promovare a literaturilor „defavorizate", din zona postcolonială, din „lumea a treia", ceva cu miros de corectitudine politică, de spălare a păcatelor istorice. Dar e și asta în firea umană. Și cred că e doar o tendință temporară, care ține mai degrabă de un anumit tip de marketing eticist: mîncăm produse bio și etice, de la producători din zone defavorizate, citim autori din zone

that includes *Good night, children!*. It's got a Balkan theme (although, I'm afraid, the Croats would not agree with this geographical circumscription), but only strictly speaking. The wars in the Former Yugoslavia shocked the whole of Europe, because many felt them not as a Balkan conflict, but as something different, which they actually were – as an outburst of hatred in the form of ethnonationalisms, a surge, under a strong pretext, of the beast within man. And this is universal, just like love and death are. I wouldn't like to theorize too much, but I don't think there are techniques or recipes for success on a global scale – I mean, there are, but they come and go.

Concerning the trends in world literature, it's hard for me to say anything that is relevant. I think, maybe, I have noticed in English-language publishing, a certain tendency to promote *underpriviledged*, postcolonial literature from *the third world*, something reeking of political correctness, of whitewashing historical sins. But this, too, is part of human nature. And I believe it's just temporary, tied to some kind of ethically-oriented marketing: we eat organic, ethical produce, from underprivileged producers, we read authors from various

defavorizate și mai spălăm din păcatele străbunilor. Și, cum orice tendință de pe piața de limbă engleză devine globală, așa se întîmplă și cu asta.

Ș.M.: Ai spus că faci parte dintr-o stângă capitalistă nereprezentată în România. Cum s-a format ideologia ta? Cum vezi stânga de la noi?

GHEO: N-am o ideologie propriu-zisă, ci o sumă de convingeri și porniri emoționale, care țin, probabil, de parcursul meu biografic – iar astea s-ar încadra în ceea ce e numit azi generic (și parțial greșit) „stînga". Pe de altă parte, parcursul meu biografic, care a inclus vreo douăzeci de an de comunism original, românesc, m-a făcut să-mi pun multe întrebări despre construcția asta teoretică numită comunism – din care nu s-a ales pînă la urmă nimic, fiindcă e o tîmpenie sinistră (în cel mai întunecat sens al adjectivului), orice ar spune inși mai inteligenți și mai citiți într-ale politologiei și filosofiei.

Simplu spus, cred că așa-numitul capitalism e de fapt o

underpriviledged areas and this way we repent for some of the sins of our forefathers. And, since any trend on the English-language market becomes a global one, this too has the same trajectory.

Ș.M.: You have said that you belong to a capitalist left which is not represented in Romania.[3] How did your ideology come about? How do you see the Romanian left?

GHEO: I don't have an ideology *per se*, but rather a sum of convictions and emotional casts which are probably tied to my biography – and these would probably fit into what today is generically (and partially wrongly) called 'left'. On the other hand, my biography, which included about twenty years of original Romanian Communism, has made me ask myself a lot of questions about this theoretical construction called Communism – which eventually turned to nothing, because it was a sinister (in the darkest sense of the word) stupidity, whatever brighter individuals, better-versed in politology and philosophy, would argue.

Simply put, I believe that so-called capitalism is in fact a

[3] http://www.lapunkt.ro/2017/04/17/interviu-radu-pavel-gheo-nostalgia-de-vest/

tendință naturală a societății umane, care amestecă multe lucruri, de la nevoia de siguranță, stabilitate, îmbogățire sau reușită financiară pînă la lăcomie nestăpînită (foarte umană și ea). O tendință pe care societatea o reglementează și o controlează atît cît poate – sau trebuie să o facă – pentru a funcționa normal, pentru că derapajele ei sînt periculoase pentru marea masă a cetățenilor. Cred că sistemul politic democratic trebuie să acorde șanse egale tuturor cetățenilor, inclusiv șansa la reușită, de orice fel ar fi ea, conform unor norme general acceptate. Că indivizii valoroși trebuie descoperiți și, dacă e nevoie, susținuți, pentru că de ei ar putea beneficia întreaga comunitate. Dar nu cred în dirijism, în controlul statului – un concept abstract, în spatele căruia se ascund de obicei indivizi avizi de putere – sau în economia controlată.

natural tendency of human society, and it blends many things, from the need of safety, stability, accumulation of wealth or financial success to rampant greed (which is also very human). A tendency which society regulates and controls as much as it can – or it should – in order to function normally, because left to drift uncontrolled it becomes dangerous to the great mass of citizens. I believe that the democratic political system should offer all citizens equal chances, including the chance to succeed in whatever form, according to some generally accepted norms. And that valuable individuals have to be discovered and possibly supported, because the whole community can benefit from them. But I don't believe in a directed economy, in state control – it's an abstract concept, behind which lie power-hungry individuals. I also don't believe in a planned economy.

În ce privește stînga de la noi, dacă ne referim la o stîngă politică, ea nu există azi. De fapt stînga tradițională nu a deținut niciodată puterea în România, de cînd există ea ca stat. Nici Partidul Muncitoresc și apoi Comunist nu a fost de stînga, nici Partidul Social-Democrat, urmașul birocratic și autocratic al

As far as the Romanian left is concerned, if we're talking about a political left, it doesn't exist today. In fact, the traditional left has never been in power in Romania, ever since it came into existence as a state. Neither the Workers' Party, nor the Communist Party were leftist. The Social Democratic Party,

acestuia, nu e de stînga. Noi n-avem stînga, poate nici dreapta, pentru că în practică n-avem un sistem politic de tip occidental. Îl mimăm, dar nu-l avem. E o formă fără fond.

Există însă oameni de stînga autentici, mai degrabă printre intelectuali, în clasa de mijloc, în societate în general. Mulți dintre ei sînt, mi se pare, la fel ca mine: un amestec de convingeri și emoții. De-aia sînt dezorietanți în peisajul politic românesc și caută ceva fără să găsească.

Ș.M.: Ce ar mai fi rămas din toate astea dacă ai fi dat lovitura în America?

GHEO: Păi, cum să dau lovitura în America? Nu prea aveam cum. Lucrul pe care mi l-am dorit cel mai mult în viață a fost (și este încă) să fiu scriitor, să scriu literatură. Iar asta n-aș fi putut s-o fac decît în limba română, deci ca scriitor român. Dacă există vreo șansă cît de mică să dau lovitura ca scriitor român, o pot face foarte bine și de aici. Unde oricum mă simt mai bine ca în America, cu toate păcatele țării ăsteia necăjite. Nu spun că

the bureaucratic and autocratic heir of the latter, is not a leftist party either. We don't have a left wing, and possibly not a right wing either, because in practice, we don't have a Western political system. We feign one but we only have a form without foundation.

Of course, there are authentic leftists, particularly among the intellectuals, the middle class, in society in general. Many of them seem to me to be just like me: a mix of convictions and emotions. That's why they are disoriented in the Romanian political landscape, and they're looking for something without finding it.

Ș.M.: What would have been left of all this if you had hit the jackpot in America?

GHEO: Well, how could I have hit the jackpot in America? I couldn't have, really. What I wanted most from life (and still do) was to be a writer, to write literature. And I could only do this in Romanian, and, thus, be a Romanian writer. If there is even a remote chance of making it big as a Romanian writer, I can very well do that here – where, anyway, I feel better than in America, for all the sins of this poor country. That

America (de Nord) nu e un loc bun. Este. Dar e foarte diferit de ceea ce înseamnă civilizația europeană. Pentru Alina și pentru mine a fost prea diferit ca să putem trăi acolo, necum să mai dăm și vreo lovitură.

Eventual, aș fi putut să dau o lovitură financiară, deși nu știu cum. Să fi cîștigat la loterie cîteva milioane. Iar atunci m-aș fi întors în România și aș fi scris literatură. După cum vezi, tot acolo ajungem.

Ș.M.: Spuneai despre cum ne raportăm noi la Occidentul civilizator. Că și naționaliștii și cosmopoliții ar avea dreptate în parte. Că problema noastră este că nu știm ce vrem să fim, nici în linii mari. Că poate un referendum ne-ar ajuta. Cum vezi tendințele de secesiune locală la noi și în lume?

GHEO: La noi nu cred că există vreo tendință autentică de secesiune – doar răbufniri de nemulțumire locale și, cel puțin deocamdată, nesemnificative ce îmbracă haina secesionistă. Asta nu înseamnă că lucrurile o să rămînă veșnic așa. Depinde. Depindem – noi – de tendințele globale. O bună parte din istoricii contemporani acceptă și susțin ideea că statele

is not to say that (North) America is not a good place. It is. But it is very different from European civilization. To Alina and to myself, this difference was too much for us to be able to settle there, not to mention hitting some jackpot.

Maybe, let's say, I could have hit the financial jackpot, although I don't know how. Had I maybe won a few millions at the lottery. And then, I would have come back to Romania and written literature. As you can see, it would have been the same.

Ș.M.: You were talking, in the same interview, about how we relate to the civilising West. That both nationalists and cosmopolites are partially right. That our problem is that we don't know what we want to be, not even in broad lines. That maybe a referendum would help us. How do you see local secession tendencies here and abroad?

GHEO: I wouldn't say that we have any authentic secession tendencies – only local outbursts of discontent which are not significant, at least for the time being, and which only entertain the idea of secessionism. That is not to say that things aren't going to change in the future. It depends. We depend on global tendencies. A good many contemporary historians

naționale, centrate în jurul ideii de identitate națională sau, adesea, etnonațională, sînt o construcție de dată recentă și că nimic nu garantează perenitatea acestui model. Unii spun chiar că asistăm la dispariția sa lentă, odată cu noile tendințe sociopolitice. Nu știu, cred că nimeni nu știe, așa că nici nu fac previziuni. Dar mi se pare că la ora actuală există o centrifugalitate ce afectează continentul european: ne divizăm sau încercăm s-o facem mai mult decît în urmă cu un secol. Asta, paradoxal, în contextul politic al unei largi uniuni fără granițe, cum este UE.

În *Disco Titanic* am pus în paralel, păstrînd proporțiile de rigoare, secesionismul iugoslav cu micile răbufniri identitare bănățene pentru că ambele țin de aceeași tendință. Dar nu cred că statul român e în pericol. Nu acum. Dacă însă decalajele între regiuni cresc excesiv de mult, dacă unii se simt frustrați că veniturile lor „îngrașă puturoșii" din alte părți, iar altora li se pare că sînt defavorizați de „îmbuibații" din vecinătate... nu știu. Ideea acaparării resurselor de către centrul hapsîn, care apoi le redistribuie discreționar, a apărut ca argument major și în secesiunea Iugoslaviei. Și a funcționat.

accept and support the idea that national states, centred around the idea of national or, often, ethno-national unity, are a recent construction and that nothing guarantees the perennity of this model. Some, in fact, are saying that we are witnessing its slow disappearance, just as the new sociopolitical tendencies begin to manifest themselves. I don't know, I think nobody knows, so I wouldn't want to make any predictions. But it seems to me that at present there is a centrifugal force affecting the European continent: we are dividing ourselves or trying to do it more than we did a century ago. This, paradoxically, in the political context of a large border-free union, which the EU is.

In *Disco Titanic* I paralelled, keeping appropriate proportions, Yugoslavian secessionism with the tiny identity crises of Banat, because both of them are part of this same tendency. But I am sure that the Romanian state is in no such danger. Not at present. Nevertheless, if differences between regions grow in excess, if some are frustrated that their incomes 'fatten the lazy' from other areas, and if others feel deprived by the 'gluttons' in their vicinity… I don't know. The idea of hogging the resources by the greedy centre, who then distributes them freely, appeared as a major argument in the

Dar nu de o astfel de secesiune m-aș îngrijora eu, ci de alta. La ora actuală cam a cincea parte din populația României trăiește în afara țării și legăturile cu ea (nu cu rudele, cu prietenii, ci cu România) slăbesc treptat, pe măsură ce trece timpul. Poate o să ajungem, în timp, țara cu cea mai mare populație din afara țării, iar rămînerea în țară va deveni un semn al eșecului, al stagnării în ghetou.

secession of Yugoslavia. And it worked.

But I wouldn't worry about such a secession. I would worry about another type of secession: presently, about a fifth of the population of Romania lives beyond its borders and its ties with the country (not with relatives, friends, but with Romania itself) are gradually getting thinner with the passing of time. Perhaps time will see us become the country with the largest population outside its borders, and remaining in the country will become a sign of failure, of stagnation in ghetto.

Ș.M.: De ce î și nu â?

GHEO: Pentru că reforma ortografică din 1993 a fost un gest inutil. Ba nu, mai mult decît inutil, a fost o reformă extrem de dăunătoare pentru cei care scriu și citesc în limba română. De atunci a început un dezastru ortografic care se perpetuează și acum. S-a dat o lege fără relevanță, fără utilitate și fără explicații, care complica scrierea limbii române. A fost un gest

Ș.M.: Why use î and not â?[4]

GHEO: Because the orthographic reform of 1993 was a futile gesture. No, more than futile, it was an extremely damaging reform to all that write and read in Romanian. That jump started an orthographic disaster that is still perpetuated today. The law was irrelevant, useless and unfounded – it complicated the writing of Romanian. It was politically

[4] Cultural and linguistic note: contemporary Romanian writing rules dictate that the same sound, symbolized by either 'î' or 'â' is graphically represented by î at the beginning and end of a word (or right after a suffix like: reîntors, *returned*) and by â inside the word. I have asked the writer about this as this usage is relatively new (1993 – the year of my birth and consequently enough removed for it to be set in stone as far as I was concerned) and opposed by many who used Romanian before 1989.

cu justificare politică (să „reafirmăm" latinitatea limbii române – prin „â" și „sunt", ce poate fi mai stupid?). Un gest pe care l-ar fi apreciat Caragiale, căci era taman în spiritul din *O scrisoare pierdută*: „să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica".

Am scris despre asta pe larg într-un text din *Românii e deștepți*. E același spirit care animă reformele din educație în ultimele două decenii și ceva: o agitație sterilă, care se oprește la mărunțișuri și le gonflează, uitînd esența, finalitatea oricărei reforme sau modificări. Asta dacă nu cumva intenția a fost aceea de a transforma scrierea corectă a limbii române într-o taină accesibilă doar inițiaților. Fiindcă azi puțini mai știu să scrie corect, conform noilor sau vechilor norme. O văd în ziare, o văd în cărți: e un haos de tot rîsul. Sau plînsul. Și toate reformele ortografice, mai mari sau mai mici, din perioada postrevoluționară, sînt împotriva spiritului limbii scrise: complică, nu simplifică, încurcă, nu ajută. Cîți crezi că știu cînd să scrie corect „nici unul" și „niciunul", conform celor mai recente norme? Nici măcar specialiștii. Așa că de-acum toată

motivated (let us 'reaffirm', they said, the Latin character of Romanian – by using *â* and *sunt*[5]. What could be more idiotic?). A gesture which Caragiale would have appreciated, for it was downright in the spirit of *A lost letter*: 'I'll have revision, but let's not change a thing!'

I have written extensively on this in a text in *Romanians IS smart*. It's the same thing that has driven reforms in education in the last two deacdes: a sterile commotion, which focuses on tiny things and inflates them, forgetting the essence, the purpose of any reform or change. That is, if the ultimate intention wasn't to make correct writing in Romanian an enigma accessible only to a few insiders. Because today, few can write correctly, according to the new or old norms. I see it in the papers, I see it in the books: a ridiculous chaos. Ridiculous, if it weren't sad. And all these ortographic reforms, bigger or smaller, from after the Revolution, go against the spirit of written language: they complicate instead of simplifying, they burden instead of easing writing. How many, do you think, can use 'nici unul' and 'niciunul'[6] according to

[5] *Sunt* meaning *(I) am/(They) are* was previously spelled *sînt*.
[6] 'nici unul' would be translated as *neither*. 'niciunul' would be *nobody* or *no-one.* But, of course, meaning can vary according to context.

lumea scrie „niciunul“ și gata.

Deci din cauza asta scriu cu „î“ și „sînt“: conform unei norme logice, simple și ușor de înțeles, în opoziție cu una arbitrară, pompos ideologică, inutilă și complicată. Nu că ar conta prea mult într-o cultură de cîteva sute de mii de cititori ocazionali.

Ș.M.: Ai tradus peste 20 de volume, toate la Polirom. Cel mai mult l-ai tradus pe umoristul Tom Sharpe. Din beletristică ai mai tradus David Lodge, Hemingway, Cormac McCarthy, Philip Roth… Dar ai tradus și cărți de istorie și civilizație. Ce sfaturi ai avea pentru un tânăr absolvent MTTLC (Masteratul pentru Traducerea Textului Literar Contemporan) sau pentru orice tânăr traducător?

GHEO: Așa-i, am tradus cinci volume din Tom Sharpe. La număr de pagini însă cred că se adună mai multe din David Lodge: numai memoriile lui, *Născut într-un ceas bun*, au vreo 500 de pagini.

Totuși, cum cred că am mai zis, eu sînt traducător

the most recent norms? Not even all specialists. So, nowadays, we all write ‘niciunul’ and that’s that.

So that is why I use ‘î’ and ‘sînt’: according to a logical norm which is simple and easy to understand, in opposition to an arbitrary, ideologically pompous, futile and complicated one. Not that it matters a lot in a culture of some hundred thousand occasional readers.

Ș.M.: You have translated over 20 books, all for Polirom. The writer you have translated most has been humorist Tom Sharpe. From fiction you have translated David Lodge, Hemingway, Cormac McCarthy, Philip Roth… But you have also translated history and civilisation books. What advice would you give to an MTTLC (The MA Programme for the Translation of the Contemporary Literary Text) graduate or, for that matter, to any young translator?

GHEO: It’s true, I have translated five books by Tom Sharpe. As far as page-count goes, though, I believe there are more pages from David Lodge: only his memoires, *Quite a Good Time to be Born*, are about 500 pages long.

As I have said before, I am a professional translator,

profesionist exact în sensul de bază al cuvîntului. Adică traduc de obicei ceea ce îmi propune editura, Editura Polirom, fiindcă am lucrat aproape exclusiv cu cei de aici. Iar ei au o politică foarte bună, care într-o cultură mai mare, cu un public mai larg, e mult mai ușor de pus în aplicare: în măsura în care e posibil, preferă să aloce unui traducător același autor, cu toate cărțile lui. Dana Crăciun traduce extensiv Salman Rushdie (deși nu doar asta), Veronica Niculescu e recunoscută pentru traducerile ei din Nabokov, Ionuț Chiva a tradus mult din Hemingway.

Sfaturi pentru traducători e greu să dai, fiindcă e vorba (totuși) de o muncă de creație, care ține și de vocație, talent, intuiție și personalitate. Dar cred că foarte importantă e cunoașterea cît mai bună și mai extinsă a limbii țintă, cea în care traduci. Traduci cu gîndul la cititorul român, fiindcă vrei ca el să înțeleagă cît mai bine textul în română. De aceea eu zic că traducătorul trebuie să citească mult, foarte mult, în limba română și destul de mult (dar mai puțin) în limba sursă. Încerci mereu să contextualizezi în cadrul textului, să urmărești logica textului original, ca să nu-ți scape cumva fraze sau cuvinte care par corecte, dar nu au sens în ansamblul cărții – poate fiindcă

precisely in the basic sense of the word. That is, I usually translate what Polirom publishing house offers, because I have worked with them almost exclusively. And they have a very good policy, which in a large culture, with a larger public, is much easier to carry out: as far as possible, they prefer to allocate an author, with all of their books, to the same translator. Dana Crăciun translates extensively from Salman Rushdie (although not only from him), Veronica Niculescu is recognized for her Nabokov translations, Ionuț Chiva has translated widely from Hemingway.

As far as advice is concerned, that's hard to give to a translator, because (after all), it is a creative work, which relies on vocation, talent, intuition and personality. But I believe that what is paramount is a thorough and extensive knowledge of the target-language, the one into which you are translating. You translate with the Romanian reader in mind, because you want him to understand the Romanian text thoroughly. That's why I say that the translator ought to read very much in Romanian and a lot (but less so) in the source-language. You're always trying to contextualize inside the text, to follow the logic of the original, so as to not come up with expressions or words which

autorul a folosit un termen polisemantic, poate fiindcă sensul unui cuvînt nu e cel primar, denotativ, poate fiindcă nu e adecvat la epocă (un exemplu banal: *to make love* într-un roman englezesc de secol XIX sau de început de secol XX nu înseamnă ce înseamnă azi).

Și mai e un lucru banal, dar foarte adevărat, verificat: cu cît traduci mai mult, cu atît traduci mai bine. Plus: cu cît citești mai mult în română (inclusiv traduceri), cu atît traduci mai bine, găsești mai ușor termenul potrivit, frazarea nimerită, stilul și cursivitatea adecvate. E una din meseriile acelea în care experiența se cîștigă în timp, fără să devină vreodată rutină.

Încă ceva: eu vorbesc aici despre traducerile de proză. Poezie nu m-aș încumeta să traduc sau aș face-o cu mare, foarte mare grijă și cu destulă teamă. Poezia pierde mult în traducere și e greu să compensezi pierderile. În proză e mai ușor. Traducerile bune din poezie sînt re-creații, iar în ele se vede mai

seem accurate, but which make no sense in the general context of the book – maybe because the author used a polysemantic word, maybe because the meaning of a word is not the primary, denotative one, maybe because the word is not appropriate for that era (a banale example: *to make love* in a nineteenth-century English novel or in an early twentieth-century one does not have the meaning it has nowadays).

And then there's another banale thing, but it's true, it's tried and tested: the more you translate, the better you get at it. Plus: the more you read in Romanian (including translations), the better you translate, the easier you find the right words, the appropriate phrasing, the required style and flow. It is one of those jobs where experience is earned in time, without it ever becoming a routine task.

And one more thing: I'm talking about prose translation here. I would not venture to translate poetry or at least I would go about it with extreme care and apprehension. Poetry loses a lot in translation and it's hard to compensate for the loss. With prose, it's easier. Good poetry translation is re-creation and in it

bine stilul traducătorului decît cel al autorului. La proză e, zic eu, invers.

Ș.M.: Ai spus că dacă ai avea tot timpul din lume ai traduce Shakespeare. Dar *Finnegans Wake?* În China s-a tradus.

GHEO: Ei, nu, nu. *Finnegans Wake* e o întreprindere prea complexă și, din punct de vedere traductologic, e mai aproape de poezie decît de proza narativă. A fost construită în engleză și pentru engleză, așa că traducerea ei ar trebui să fie, cred, o demontare a întregului ansamblu semantic și o remontare a lui în limba română, cu tot cu aluziile culturale, jocurile lingvistice echivalente (nu similare) etc. Nu zic că e imposibil, eu mă plasez în tabăra celor care cred că orice se poate traduce – cu pierderile și, eventual, cîștigurile de rigoare –, dar e altceva decît traducerea lui Hemingway, a lui Nabokov sau chiar a *Oamenilor din Dublin*. Ar trebui să fie în egală măsură o traducere culturală, o nouă creație. Ceva asemănător cu o încercare de traducere / rescriere a *Levantului* lui Cărtărescu în hindi, să zicem.

Și-apoi nu știu în ce măsură o asemenea traducere ar fi

you see the translator's style better than you see the author's style. With prose, I believe, it's the other way around.

Ș.M.: You have said that, if you had all the time in the world, you would translate Shakespeare. What about *Finnegans Wake*? They've done it in China.

GHEO: Well, no, no, *Finnegans Wake* is much too complex of an undertaking, and from the point of view of translation studies, it's actually closer to poetry than to narative prose. It was built in English for English, so translating it, I believe, should be a dismantling of the whole semantic panoply and a rebuilding into Romanian, with all the cultural allusions, the equivalent (not similar) linguistic wordplay, etc. I'm not saying it can't be done, I am actually in the camp of those who believe anything can be translated – with the appropriate losses and potential gains –, but it would be different from translating Hemingway or Nabokov or even *Dubliners*. It should be as much a cultural translation as a new creation. Something akin to an attempt to translate/rewrite *The Levant* by Cărtărescu in, say, Hindi.

And then, I'm not sure that such a translation would be

necesară și utilă. *Finnegans Wake* e menită din start unui public foarte restrîns. Cel românesc ar fi și mai restrîns și cred că ar fi atît de familiarizat cu cultura (și limba) engleză, încît ar putea s-o înțeleagă mai ușor în original. Adică, sigur, o traducere (bună) în română din *Finnegans Wake* ar fi o realizare măreață, dar nu una la care aș aspira.

Ș.M.: Cum se pregătește constant un traducător literar? Confrunți traducerile altora cu originalul? De câte ori revii asupra unei traduceri înainte de predare?

GHEO: Nu știu alții cum sînt, dar eu sînt redactor de carte la Biblioteca Polirom, adică asta mi-e profesia: confrunt mereu traducerile altora cu originalul. Așa că, într-un fel, mă mențin mereu în priză, fac zilnic antrenament de traducere. E un exercițiu foarte bun, chiar cel mai bun, cred, dar nu e ceva tipic. Adică nu toți traducătorii sînt și redactori de traduceri din literatura universală, ci mai degrabă invers – asta din diferite motive, unul important fiind precaritatea pieței noastre de

necessary or useful. *Finnegans Wake* was, from its inception, meant for a very small public. The Romanian public would be even smaller and it would probably be so familiar with the English culture (and language), that it would have easier acces to the original directly. I mean, sure, a (good) translation of *Finnegans Wake* into Romanian would be a grand realisation, but it's not one I aspire to achieve.

Ș.M.: How does a literary translator constantly prepare? Do you confront others' translations with the original? How many times do you come back to a translation before turning it in?

GHEO: I don't know about others, but I am a book editor at *Polirom Library*[7], which is to say that this is my profession: I'm always confronting others' translations with the original. So, in a way, I'm always connected, I train daily for my translations. It's very good practice, the best, I would say, but it's not typical of all. I mean not all translators are also translation editors for a series of world literature, it's rather the other way around – for various reasons, an important one being the precariousness of

[7] Series published by Polirom publishing house.

carte, care face ca și veniturile să fie pe măsură.

În ce privește propriile traduceri, verific încă o dată textul după ce am terminat traducerea, îl recitesc cu un ochi cît mai critic, dar nu exagerez. Asta fiindcă știu că aș putea modifica, rafina și stiliza la infinit o traducere, așa cum ar putea face orice traducător. Și mă liniștesc cu gîndul că, oricum, traducerea o să aibă un redactor care o să o recitească și el o dată, mai detașat de original decît sînt eu ca traducător, apoi încă un redactor, pentru corectura paginată. Și încă o lectură, pentru bunul de tipar. Ăsta e parcursul normal al unei traduceri: un proces de colaborare între mai mulți oameni. Traducătorul e, evident, cel mai important (dacă lăsăm deoparte autorul), dar și ceilalți contează foarte mult. E și liniștitor să știi că, înainte să ajungă la public, traducerea ta e citită de niște oameni competenți, care au grijă s-o scoată în lume într-o formă cît mai bună.

Ș.M.: Cine citește cel mai atent un autor – traducătorul, fanul, criticul, partenerul de viață?

our book market, which makes for relatively precarious incomes.

As far as my own translations are concerned, I check the whole text once more after finishing the translation job, I re-read it with as possible of a critical eye, but I don't exaggerate. That is because I know I could change, refine and stylise ad infinitum, just as any translator could. And I confort myself with the thought that, anyway, the translation will have an editor who will read it once too, who is more detached from the original than I am, and then there will be one more editor for the final proofreading of the text as it will appear on paper. And then once more before it goes to the press. This is the normal route of a translation: it is a collaborative process between a bunch of people. The translator is, obviously, the most important (if we leave the author aside), but the others are also quite relevant. It is also comforting to know that, before it reaches the public, your translation is read by some competent people, who make sure to put it out there in its best form.

Ș.M.: Who reads an author more carefully – the translator, the fan, the critic, the life partner?

GHEO: În cazul meu, Alina, adică soția mea. Aici pot spune că am avut mult noroc, deși norocul ăsta m-a silit de multe ori să muncesc pe texte mai mult decît aș fi vrut. Ea e tot filoloagă, redactor de carte și o cititoare împătimită, dar și intransigentă. De exemplu, datorită ei am rescris o bună bucată din „Epilogul" de la *Noapte bună, copii!*. Pur și simplu a rîs de mine, adică de ce îmi ieșise, în timp ce eu încercam să o conving că e bine așa, că am vrut să spun asta și să reiasă aialaltă... dar nu m-a iertat. Și știam că are dreptate, am avut întotdeauna încredere în gustul ei, doar că romanul acela mă bîntuia de vreo cinci ani și voiam să îl termin odată, să pun punct și să mă odihnesc. Să nu mai scriu o vreme. Nu m-a lăsat. Și a făcut bine.

GHEO: For me, it's Alina, my wife. I can say I was lucky, although this luck has forced me many times to work on some texts longer than I would have liked. She is also a philologist, book editor and empassioned reader, but she's uncompromising. For example, because of her I re-wrote a good deal of the 'Epilogue' in *Good night, children!*. She simply laughed at me, I mean, at what I had produced, while I was trying to convince her that it was fine, that I had really wanted to say this but actually imply that and so on… but she wouldn't forgive me. And I knew she was right, I have always trusted her taste, just that the novel had been haunting me for about five years and I really wanted to get it over with and have a rest. And not write, for a while. She wouldn't let me. And it's a good thing she didn't.

Țin foarte mult și la părerea criticilor, a criticilor buni, intuitivi – care jur că nu sînt doar cei care îmi laudă cărțile. Mă interesează foarte mult ce spun cititorii. Numai că deja nu mai e același lucru: opiniile criticilor (cititorii profesioniști, ce evaluează și interpretează), ale cititorilor care pur și simplu savurează lectura sau ale traducătorilor au un alt statut. Ele vin

I care deeply about critical opinion, the good, intuitive critics – which, I promise, aren't only those who write laudibly about my books. I am very interested in what readers have to say. Just that it's not really the same thing: critical opinion (professional critics, who evaluate and interpret) and the thoughts of readers who simply enjoy the writing, or those of

după ce o carte este publicată și nu prea mai ai ce să faci: gata, a scăpat în lume, nu o mai poți controla. Așa că lectura cea mai atentă și cea mai importantă pentru mine e a primilor lectori, inclusiv a redactorilor de carte, dinainte de tipărirea cărții. Așadar, lectura Alinei. Și/sau, cum s-a întîmplat la *Disco Titanic*, a unui lector de carte implicat, foarte competent și încăpățînat de intransigent, adică Ovidiu Nimigean.

Ș.M.: Ai cont pe Goodreads din 2012. Care e strategia ta personală de marketing?

GHEO: Eu n-am o strategie de marketing propriu-zisă. Scriu cărți. O fac atunci cînd apuc, în puținul timp liber pe care îl am, ca mai toți scriitorii români. Principala mea strategie e să scriu. De la un moment dat cititorii încep să devină ei înșiși agenți de marketing ai scriitorilor.

Sigur, anunț pe paginile de *social media* noile apariții, lansările, reacțiile la cărțile mele, dar asta nu-i strategie de marketing. E o legătură cu lumea, cu prietenii, cu cititorii. E comunicare. Și fac asta atunci cînd am timp – asta e principala mea problemă, lipsa timpului.

translators – they have a different status. They come after a book is published and you can't really do much about that: it's done, it's out there, it's out of your hands. So the most careful and important reading, to me, is that of the first readers, including the book editors, which happens before the book is printed. This includes Alina. And/or, as was the case with *Disco Titanic*, a very involved, competent and relentlessly intransigent reader, namely Ovidiu Nimigean.

Ș.M.: You've had a Goodreads account since 2012. What is your personal marketing strategy?

GHEO: I don't have a marketing strategy *per se*. I write books. I do it when I can, in the little spare time that I have, just like all Romanian writers. My main strategy is to write. At one point, readers themselves become writers' marketing agents.

Naturally, I write on social media about new books, book launches, reactions to my books, but that's not a marketing strategy. It's my connection to the world, my friends, my readers. It's communication. And I do it when I have time for it – that's my main problem, lack of time.

Știu că la noi se vehiculează ideea că scriitorul ar trebui să facă eforturi ca să se promoveze, dar nu-i cam prea mult? Mai ales că asta face mult mai bine editura, cel puțin în cazul meu și al celorlalți autori de la Polirom. Există acolo un departament întreg de specialiști în domeniu, care se ocupă exclusiv de asta și eu zic că o fac foarte bine.

Cînd mi-am făcut cont pe Goodreads, nici nu mi-a trecut prin cap că l-aș putea folosi ca spațiu publicitar. Eram curios: un *site* de cititori, cu opinii și comentarii despre cărți, nu are cum să nu atragă atenția scriitorilor. Bun, după ce mi-am făcut contul, am actualizat cînd și cînd informațiile, dar ceea ce m-a interesat acolo a fost în primul rînd existența și modul de funcționare al grupului de pe Goodreads, logica evaluărilor cititorilor și raportul dintre opiniile sau gusturile publicului larg și viziunea criticilor literari. Recent am publicat și o serie de articole pe tema asta în revista timișoreană *Orizont*, un fel de analiză empirică a lecturilor recomandate în rețelele cititorilor și asupra globalizării gusturilor, bazată pe analiza cîtorva *site*-uri și forumuri de cititori, inclusiv Goodreads.

Ș.M.: Cum ai vedea notele de subsol la *Disco Titanic*?

I know that in our cultural space there is this idea that the writer should make efforts to promote himself, but isn't that a bit too much? Especially since the publishing house does that better, at least in my case and in the case of the other Polirom authors. They have an entire department of specialists, who do this exclusively, and I would say they do it very well.

When I signed up on Goodreads, I never thought I could use it as an ad medium. I was curious: a site for readers, with opinions and comments on books, it can't fail to attract writers. So yes, I sign up, update information from time to time, but what interested me first of all about them was the existence and functioning of the Goodreads group, the logic of reader evaluations and the relation of the opinions or tastes of the public at large and the vision of literary critics. I have recently published a series of articles on this in the Timișoara magazine *Orizont*, a sort of empirical analysis of recommended reading in reader's networks and of the globalisation of tastes, based on an analysis of a few sites and readers' forums, including Goodreads.

Ș.M.: What would you think about footnotes for *Disco*

Pentru frazele în limba sârbă, pentru locuri/evenimente din Iugoslavia și România? Pot să afecteze lectura?

GHEO: Nu le-aș vedea nicidecum. Nu cred că sînt necesare. În general, eu sînt adeptul notelor în cazul traducerilor din alte limbi (și culturi), fiindcă ele pot lămuri sau dezvălui lucruri care cititorului mediu din cultura de origine a cărții îi sînt evidente. O operă tradusă e totuși un contact cu altă cultură.

Dar romanul meu e scris în română și pentru un public românesc. Nu i-aș introduce note de subsol. Cam toate informațiile relevante, inclusiv cele istorice și culturale mai puțin familiare publicului larg, sînt strecurate ici și colo, în așa fel încît să creeze o imagine coerentă – și a epocii (a epocilor), și a conjuncturilor istorice, și a fundalului (România și Iugoslavia/Croația, Timișoara și Split). Ce pare să nu se înțeleagă la început se completează mai spre sfîrșit, iar ceea ce rămîne nelămurit nici nu e foarte important.

La fel stau lucrurile și cu frazele în sîrbă sau croată sau sîrbo-croată. Acolo unde mi s-a părut că ar fi niște informații esențiale, le-am tradus sau parafrazat în context. (E doar o chestie de abilitate stilistică.) Cele netraduse nu sînt esențiale

Titanic? For the phrases in Serbian, for places/events in Yugoslavia and Romania? Can they impact reading?

GHEO: I wouldn't think about them at all. I don't believe them to be necesary. Generally, I am for footnotes when translating from other languages (and cultures), because they can clear or reveal things that the average reader in the source culture understands quite easily. A translated work is, after all, a contact with another culture.

But my novel is written in Romanian, for a Romanian public. I would not add footnotes to it. Roughly all the relevant information, including the historical and cultural information which is less familiar to the general public, is spread out thinly, so as to create a coherent image of the era (the eras), the historical contexts and of the background (Romania and Yugoslavia/Croatia, Timișoara and Split). What seems at first difficult to understand will be revealed towards the end, and what remains unclear is not actually very important.

The same holds true for phrases in Serbian or Croatian or Serbo-Croatian. Where it seemed to me that the information was essential, I translated it or paraphrased it in context. (It's only a matter of stylistic prowess.) The ones that remained

pentru înțelegerea cărții, ci au mai degrabă rostul de a crea atmosfera locală, fie în Timișoara, fie în Split. Și-apoi nici nu sînt fraze complexe: cu Google Translate, oricine se poate lămuri rapid.

Ș.M.: Ce ai recomanda să citească unui student cu aspirații de prozator și traducător?

GHEO: Pentru un traducător, cum spuneam mai înainte: să citească mult (nu-i nimic nou sau original aici). Să citească mai mult în limba în care traduce decît în cea din care traduce. În primul rînd opere fundamentale, canonice, dar – mai ales pentru limba țintă – cărți din toate epocile și de toate felurile, inclusiv literatură de consum. Să încerce să contextualizeze orice informație sau termen lingvistic mai specific – dacă se poate, să facă exerciții cu sinonime, să aibă mereu la îndemînă, adică în minte, măcar un sinonim parțial la cuvintele care îi atrag atenția. Dacă lucrează deja la o traducere, să strîngă informații despre diversele zone sociale sau profesionale ce apar în original. Știu eu, pot să fie termeni legați de motoarele cu combustie internă, de fabricarea pantofilor, de epocile geologice, de construirea colibelor de stuf, de gradele ierarhice din poliție.

untranslated are not essential to understanding the book, but rather serve the role of creating a local feel, whether it be about Timișoara or about Split. And then, they aren't complex phrases at all: anyone can use Google Translate for a quick edification.

Ș.M.: What would you recommend as reading material to a student aspiring to become a prose writer and translator?

GHEO: For a translator, as I was saying before: read a lot (nothing new or original here). Read more in the language you are translating into than in the language you are translating from. First of all, fundamental, canonical works, but – especially for the target-language – books from all eras and of all kinds, including popular literature. Try to contextualize any information or any special linguistic terms – if possible, play around with synonyms, always have at hand – that is, keep in mind – at least a partial synonym for the words that draw your attention. If you're working on a translation already, gather information from various social and professional areas that are present in the original text, whether it be terms about internal combustion, shoe manufacturing, geological eras, reed hut building or ranks in the Police force.

Să exerseze mult, asta cred că e fundamental. Cu speranța că satisfacțiile vor fi mai mari decît efortul depus pentru o traducere. (Nu sînt, nu în România, dar asta-i altă poveste.) Și cu conștiința faptului că o traducere nu poate fi perfectă – oricînd poate apărea altcineva care să traducă aceeași carte la fel de bine sau chiar mai bine (dar nu perfect). O traducere trebuie să fie doar corectă, coerentă și, pe cît posibil, fidelă și aproximativ la fel de atrăgătoare în limba țintă cum era în original.

Practice a lot, I think this is fundamental. Practice with the hope that the rewards you get will be greater than the effort you put into a translation (They're not, not in Romania, but that's a different story.) And do it knowing that a translation can not be perfect – there can always be another translator of the same book who does it just as well or even better than you do (but not perfectly, anyway). A translation just needs to be correct, coherent and, as far as possible, loyal to the original and approximately as attractive in the target-language as the text was in its original form.